

DOI: 10.21005/pif.2016.25.A-01

URBANISTYKA KRAJOBRAZU I KRAJOBRAZ URBANISTYCZNY. TEORIA, PRAKTYKA, EDUKACJA

LANDSCAPE URBANISM AND THE URBAN LANDSCAPE. THEORY, PRACTICE, EDUCATION

Wojciech Kosiński

prof. dr hab. inż. arch.

Krakowska Akademia im. Frycza Modrzewskiego
Wydział Architektury i Sztuk Pięknych
Kierownik Katedry Urbanistyki

Miłosz Zieliński

dr inż. arch. arch.

Politechnika Krakowska
Wydział Architektury
Instytut Architektury Krajobrazu. Pracownia Projektowania Architektury Krajobrazu

STRESZCZENIE

Autorzy przedstawiają ważną i rosnącą rolę urbanistyki krajobrazu jako dziedziny badań, twórczości oraz dydaktyki. Ta dyscyplina, usytuowana jest logicznie pomiędzy architekturą krajobrazu a urbanistyką. Nabiera w naszych oczach autonomii, wykreowując nowych znakomitych specjalistów, budząc konkretne profesjonalne zainteresowanie i zaangażowanie czołowych twórców współczesnych działających w różnych skalach, w tym planistów i „star-architektów”. Przyczynami narastania zapotrzebowania i popularności urbanistyki krajobrazu są uwarunkowania i wyzwania 21 wieku, w tym poszukiwanie paradygmatu nowoczesnego, pięknego i ekologicznego miasta. Powodem rozwoju urbanistyki krajobrazu jest również niewystarczający charakter znacznej części współczesnej architektury krajobrazu. Pozostaje ona zorientowana w nadmiernym, niezrównoważonym stopniu na przyrodzie i kameralnej, tradycyjnej sztuce ogrodowej, z niedostatkiem innowacji artystycznych i technicznych w szerokich skalach; kolejną luką wypełnianą przez urbanistykę krajobrazu jest niewystarczająca wrażliwość współczesnej urbanistyki na estetykę, kompozycję, artyzm, kontekst, i na tworzywa przyrodnicze. W tym świetle urbanistyka krajobrazu rysuje się jako optymalna, nowatorska dyscyplina naukowa, projektowa i dydaktyczna; – odpowiadająca na szerokie zamówienie społeczne i na wymogi wysokiej profesjonalnej kultury nt. dobrego, przyjaznego miasta zrównoważonego i nt. nowego paradygmatu pięknego miasta 21 wieku.

Słowa kluczowe: Krajobraz urbanistyczny, miasto zrównoważone, paradygmat miasta 21 wieku, urbanistyka krajobrazu.

ABSTRACT

The Authors wish to introduce their readers to landscape urbanism as a field of research, practical implementation and education. It is a discipline which occupies the logical seam between landscape architecture and urban design. We can currently observe as it becomes more and more autonomous, producing new outstanding specialists and yielding solid professional interest and the involvement of leading professionals who work in the various spatial scales, including urban planners and "starchitects". The reason for the rising need for and the popularity of landscape urbanism are the challenges and conditions of the XXI century, including that of the search for the paradigm of a modern, beautiful and environmentally friendly city. The reason for the development of landscape urbanism is the insufficient character of a large part of modern landscape architecture. It remains oriented towards the small-scale, traditional art of gardening and the natural element, forgoing artistic and technological innovation on the broader scales. Another gap that is being filled in by landscape urbanism is that of the lack of sensitivity of modern urban planning to the issues of aesthetics, composition, artistic creation, context and the natural medium. When viewed from this angle, landscape urbanism can be seen as an optimal, innovative scholarly, practical and educational discipline - meeting the broad demand of both society and higher professional culture regarding the development of good, friendly and sustainable cities, as well as pursuing the development of a new paradigm of a beautiful XXI century city.

Key words: Urban landscape, sustainable city, paradigm of the city of the XXI century, landscape urbanism.

Urbanistyka i krajobraz w 21 wieku przybliżają się do siebie, jednak wciąż zbyt powoli i niewystarczająco, ale ich aktywniejsza integracja daje szansę odnalezienia współczesnego „kamienia filozoficznego”, czyli paradygmatu miasta na nowe milenium. Wynika z tego jak najbardziej aktualna potrzeba rozwinięcia dyscypliny urbanistyka krajobrazu, poszerzenia i pogłębienia integrujących badań i studiów urbanistyczno-krajobrazowych, wynika z eksplodującego rozwoju inwestycyjnego miast – na zewnątrz i do wewnątrz – przy jednoczesnym wspomnianym wyżej kryzysie, a wręcz braku wartościowych i skutecznych paradygmatów sztuki kreowania miast, stosownych do obecnych uwarunkowań przy zachowaniu walorów istniejących w tych miastach [11].

W ślad za tym kryzysem i brakiem dobrej teorii postępuje dezorientacja inwestorska i destrukcja planistyczno-projektancka. W sumie dominuje i potęguje się niedobra empiria i anty krajobrazowa rzeczywistość przestrzeni urbanistycznej. Wobec poważnego kryzysu zwłaszcza estetycznego współczesnych nowych i rozbudowywanych przestrzeni urbanistycznych (a więc kryzysu krajobrazowego) stosowny rozwój i wzmocnienie roli dyscypliny urbanistyka krajobrazu wydaje się jak najbardziej wskazana. Dotyczy to wszystkich krajów, ale zwłaszcza tych zaniedbanych estetycznie, z Polską w roli głównej.

1. OD ARCHITEKTURY KRAJOBRAZU [2] W STRONĘ URBANISTYKI KRAJOBRAZU [3]

Interesujący jest dualizm poglądów na temat relacji pomiędzy budowlami i zespołami budowli ujmowanymi w hasło „architektura”, a jej otoczeniem zwłaszcza przyrodniczym ujmowanym w hasło „krajobraz”. Analiza porównawcza tego dualizmu jest pouczająca

w chwili obecnej wobec narastania zapotrzebowania na urbanistykę krajobrazu. Przykładowo dualizm ten zaistniał od początku (1945) i przetrwał do chwili obecnej w Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej, macierzystego dla autorów niniejszego artykułu. Tenże dualizm ma charakter uniwersalny i może być obserwowany na przestrzeni lat w manifestach, projektach i realizacjach w różnych krajach. Dualizm ten wyrażają dwie przeciwstawne formuły: 1. "architektura w krajobrazie"; oraz 2. "architektura krajobrazu".

Najbardziej wyrazistymi przedstawicielami tych dwóch nurtów, *nota bene* obydwaj wielce szanujący się wzajemnie i lubiący prywatnie, byli profesorowie: ad.1. Włodzimierz Gruszczyński oraz ad.2. Zygmunt Novák. Nurt Architektury „w” krajobrazie polega na świadomym wydobyciu roli budowli a „wyciszenie” roli tzw. otoczenia. Dodatkowo zazwyczaj taki gust / styl estetyczny jest w wizualizacji projektu dodatkowo wzmocniony graficznie.

Natomiast nurt architektury krajobrazu, który stał się samoistną dyscypliną twórczą, *eo ipso* ma na celu ukazanie harmonijną rolę wszystkich elementów przestrzeni, zarówno istniejących jak nowo projektowanych. Tutaj krajobraz nie jest tłem dla architektury, ale wszystko co widoczne jest równouprawnionym syntetycznym / całościowym bytem [14].

Przypominając słynną maksymę Hanny Adamczewskiej Wejchert można stwierdzić, że autor „architektury w krajobrazie” pragnie się „popisać”, zaś autor architektury pragnie się swoim dziełem „wpisać”. Ujmując jeszcze inaczej ten dyferencjał: projekt architektura w krajobrazie wyraża / symbolizuje „elitarność”, natomiast projekt architektury krajobrazu wyraża / symbolizuje „egalitarność”.

Przywołane powyżej w tytule rozdziału dwie książki autorstwa Aleksandra Böhma, fundamentalne na gruncie polskim w dziedzinie kształtowania krajobrazu, ukazują jak bardzo szeroka jest rozpiętość skalarna w zakresie badania i projektowania krajobrazu. Jego zasięg rozpościera się od skali mikro, którą może wyrażać detal rzeźbiarski, element nawierzchni, mały klomb lub pojedyncze drzewo, po skalę makro w której można np. stwierdzić: krajobraz holenderski jest harmonijny a krajobraz polski zazwyczaj nie. W toku XX wieku sztuka badania, kształtowania i nauczania krajobrazu, dotąd głównie zorientowana w kierunku ogrodnictwa i obszarów przyrodniczych, poszerza więc swoje pole.

Wnika w przestrzenie urbanistyczne i rozpościera swoje kompetencje jeszcze szerzej, w kierunku udziału w wielkoskalowym planowaniu przestrzennym, dotykając spraw wielkiej ekonomii i wielkiej polityki. Pomiędzy tymi ekstremami w zakresie skali i stopnia konkretności lub ogólności, pomiędzy przysłowiowym meblem (wł. *arredo urbano*) projektowanym przez krajobrazowego designera a regionem krajem lub kontynentem będącym w gestii wielodyscyplinarnych zespołów pod kierunkiem planistów (makro)przestrzennych – być może pośrodku – plasuje się urbanistyka krajobrazu.

Kompozycje krajobrazowe (wg Janusza Bogdanowskiego „całości krajobrazowe”) były przez ludzi kreowane bezwiednie i nieświadomie od początku dziejów kultury, w rezultacie zestawiania w przestrzeni obok siebie elementów przyrodniczych i budowlanych. Wielkie karty kreowania naturalno-kulturowych „krajobrazów człowieka” (wg Geoffrey Jellicoe: *Landscape of Man*) [10] zapisali inwestorzy, projektanci, wykonawcy i opiekunowie ogrodów oraz parków. Nastąpiła wyraźna separacja pomiędzy projektantami obiektów z twardego budowlanego tworzywa, a projektantami „miękkimi i zielonymi”.

Z tych powodów, gdy pojawiła się dyscyplina architektura krajobrazu, do tej pory utrwaliło się powszechne przeświadczenie, że jest tożsama z ogrodnictwem, i ogólnie poświęconą badaniom, kreacjom oraz nauczaniu domeny tworzywa naturalnego. W ślad za takim myśleniem panowała dość powszechna opinia, powtarzana i promowana niestety także przez wybitnych architektów z tytułami profesorskimi, że nauczanie architektury krajobrazu winno być związane z uczelniami rolniczymi, zaś kierunek nauczania architektura krajobrazu w Wydziałach Architektury np. w Politechnice Krakowskiej, jest dziwactwem.

Wspaniałą kontrapunktyczną ripostą na te insynuacje była oficjalna wypowiedź przedstawiona w Stowarzyszeniu Architektów Polskich w Krakowie i w Politechnice Krakowskiej przez znakomitego angielskiego „dwuzawodowca” – dyplomowanego architekta i architekta krajobrazu Michaela Dane’a z Weimaru, twórcę o wielkich dokonaniach realizacyjnych w obydwu tych dziedzinach, na pięciu kontynentach. Po wizytacji kierunku architektura krajobrazu w Wydziale Architektury w Politechnice Krakowskiej stwierdził, że na tle swych doświadczeń wyżej ceni projektantów krajobrazu wykształconych w politechnikach niż w uczelniach rolniczych i przyrodniczych, gdyż cechuje ich lepsze wyważenie pomiędzy kreacją środowiska „twardego” i „miękkiego”.

Tymczasem w rzeczywistości, co najmniej już od czasów baroku, duże zespoły parkowo – rezydencjonalne i reprezentacyjne są tak złożone, że ujmując je w całości należałoby je określić jako dzieła urbanistyczno-krajobrazowe, a tylko ich fragmenty jako architektoniczno-krajobrazowe; np. Nymphenburg, Sanssouci, Wersal, Wielka Oś Paryża, Waszyngtoński Mall [30]. Dlatego krajobraz jest w takim samym stopniu partnerem nauk rolniczych i przyrodniczych jak nauk technicznych i artystycznych. Wersal jest szczególnie kapitalnym przykładem takiej syntezy urbanistyczno – krajobrazowej. Stanowi znakomity harmonijny makro – przestrzenny układ osiowy, stanowiący kolejno: miasto, pałac i park.

Syntezę wersalskiego zestawienia „twardej” i „miękkiej” kreacji urbanistyczno (architektoniczno)-krajobrazowej, stanowi ikoniczne, często publikowane zestawienie dwóch jego twórców: autora głównego zespołu budowli Juliusza Hardouin-Mansart, oraz autora głównego zespołu parkowego André Le Nôtre’a. Z wyżej przedstawionego powodu: tej kreacji urbanistyczno-krajobrazowej dwuwartościowości „twardej” i „miękkiej” Wersalu, jest umieszczenie w nim czołowej w świecie uczelni architektury krajobrazu: École Nationale Supérieure d’Architecture de Versailles.

Pierwsze potwierdzone świadome sformułowanie *landscape architecture* czyli architektura krajobrazu posiada również konotacje urbanistyczno-krajobrazowe z racji rozległości przestrzennej i bogactwa składników pokazanej i analizowanej treści przestrzennej. Sformułowanie odnotowano w tytule książki wydanej w r. 1828, autorstwa szkockiego badacza Gilberta L. Meason’a: *On the Landscape Architecture – of the great painters of Italy*.

Jest to analiza treści krajobrazów pod kątem kompozycji natury i budynków. Kolejne potwierdzone świadome użycie sformułowania *landscape architecture*, w r. 1840 ukazuje tę dyscyplinę jako wiążącą sztukę ogrodową ze sztuką malarstwa. Sformułowanie zostało użyte w tytule książki autorstwa również szkockiego badacza Johna C. Loudon’a pt. *Landscape gardening and landscape architecture of the late Humphry Repton*.

Rok później, AD 1841 nazwa *landscape architecture* pojawiła się w USA, jako tytuł rozdziału w książce autorstwa Andrew J. Downing’a o teorii oraz praktyce kreowania północno amerykańskich ogrodów krajobrazowych. Andrew J. Downing zainteresował pojęciem *landscape architecture* autorów zwycięskiej pracy w konkursie na projekt i realizację Central Park’u w Nowym Jorku (Frederik L. Olmsted, Calvert Vaux i George Oscar), którzy użyli tego sformułowania w opisie swojego projektu (1857). Hasło *landscape architecture* przyświecało również kolejnemu arcydziełu wielkoprzestrzennej kompozycji wodno – parkowej „Smaragdowy Naszyjnik”, w 1860 r. W konsekwencji, dzięki Frederikowi L. Olmsted’owi zrodziło się określenie profesji: *landscape architect*, tak właśnie zaczął się podpisywać ten wielki twórca [29].

Z początkiem XX wieku ten tytuł zawodowy został uwieczniony w książce ku czci znamiennego ucznia Frederika L. Olmsted’a, kontynuatora jego postawy, Charlesa Eliot’a. Ten przedwcześnie zmarły wielki teoretyk i praktyk sztuki kształtowania krajobrazu został uczczony książką pt. *Charles Eliot – Landscape Architect* (1902) autorstwa jego ojca Charlesa W. Eliot’a, rektora Uniwersytetu Harvarda. Z kolei w pierwszych dekadach XX wieku pojęcie architektury krajobrazu i architekta krajobrazu było rozpowszechniane w

USA, Europie oraz Izraelu przez przyrodnika i modernistycznego urbanistę Patrica Geddes'a, także przy projektowaniu i budowie Tel Avivu.

W pierwszej połowie XX wieku, równolegle z pionierskim Ruchem Nowoczesnym (Pierwszy Modernizm, w Europie ok. 1910 - 1939), powstaje i rozwija się pojęcie *cityscape*, czyli krajobraz wielkomiejski. Pionierski pod tą nazwą jest nurt malarski w metropoliach USA będący protestem przeciw degeneracji miast przemysłowych, propagujący wizję wielkich miast amerykańskich jako przestrzeni pięknych, nastrojowych, przyjaznych zwykłemu człowiekowi. Ten międzywojenny nurt pro – krajobrazowy (w rozumieniu urbanistycznym), dał impuls późniejszym, powojennym protestom miejskim.

Pionierskie protesty miały miejsce w USA już w latach 50. XX w., zaledwie w kilka lat po prosperity powojennej wyrażonej nieludzkimi blokowiskami oraz monstualnymi przebudowaniami śródmieść (*Urban Renewal*). Szczególnie spektakularne były protesty na Manhattanie przeciw średnicowej drodze ekspresowej Dolnego Manhattanu, zwłaszcza pod przewodnictwem aktywistki socjolożki / publicystki / pra - aktywistki miejskiej Jane Jacobs, autorki kultowej książki *Śmierć i życie wielkich miast Ameryki* (pierwsze wyd. 1961 czyli w tym samym roku, w którym wydano kultowe dzieła Cullena i Lyncha – *vide* dalej). Wydanie polskie zaistniało po 53 latach, w 2014 roku.

Konsekwencją krytycznej i protestacyjnej postawy przeciw złemu Drugiemu Modernizmowi (na Zachodzie ok. 1945 – 1970) stało się kolejne ważne hasło *townscape*. Jego ideową i warsztatową (w sensie wzorców sposobu badania i kreacji humanistycznych miast nie - modernistycznych) podstawą była książka autorstwa Gordona Cullen'a, *The (Concise) Townscape* (1961, w Polsce w r. 2011 pod tytułem *Obraz Miasta*). Projektom wdrożeniem tej krajobrazowej idei miasta stał się wspaniały teoretyczny projekt miasta ludzkiego i przyrodniczego *Maryculture*. Stanowił wzorzec dla generacji późno-modernistycznych / post-modernistycznych angielskich Nowych Miast Ogrodów na czele z Milton Keynes; i amerykańskiego / Krier'owskiego postmodernizmu w stylu *The New Urbanism*, jawnie kopiującego historyzm. W tym samym 1961 roku została opublikowana bliźniacza kultowa książka o mieście jako krajobrazie, w ujęciu percepcji psycho – społecznej, autorstwa Kevina Lynch'a pt. *The Image of The City* (w Polsce również po 60 latach, w r. 2011 i pod tym samym tytułem *Obraz Miasta*).

2. URBANISTYKA KRAJOBRAZU – NAUKOWE OSIĄGNIĘCIA FUNDAMENTALNE I ZAGADNIENIA SZCZEGÓŁOWE

Jako profetyczne motto w niniejszym zakresie można przytoczyć frapujący fragment wypowiedzi Toma Turnera, zawarty w kultowej książce z 1996 roku. Cytat jest tyleż poetycki ile projektancki: Miasto przyszłości będzie nieskończoną serią krajobrazów: psychologicznych i fizycznych, miejskich i wiejskich, płynnie przybliżających i oddalających się od siebie [27].

Sformułowania: 1 krajobraz urbanistyczny, oraz: 2 urbanistyka krajobrazu, w języku angielskim odpowiednio: 1 Urban Landscape. oraz 2 Landscape Urbanism (nie należy mylić z (poprzednio wspomnianymi) Townscape czyli krajobrazem miejskim, oraz Cityscape czyli krajobrazem wielkomiejskim) określają kolejno: ad 1 odbiór wizualny przestrzeni urbanistycznej i związane z tym przeżycia estetyczne, oraz ad 2 dziedzina badań, projektowania i nauczania obejmująca te zagadnienia. Zagadnienia te nabierają w 21 wieku coraz większego znaczenia i zapotrzebowania: w teorii, praktyce i edukacji zarówno profesjonalnej - akademickiej, jak też powszechnej – społecznej – partycypacyjnej [20].

Wobec tak postawionych postulatów mogą pojawić się pytania w rodzaju „po co urbanistyka krajobrazu” skoro są znakomite dyscypliny architektura krajobrazu, urbanistyka oraz jeszcze inne, związane z kreowaniem przestrzeni poddawanej obserwacjom i sąd dostarczającym przeżyć estetycznych a więc odczuwania krajobrazu. Wśród prób odpowiedzi uzasadniających rolę urbanistyki krajobrazu można zwłaszcza przytoczyć dwa

zagadnienia. Pierwsze, bardziej teoretyczne: analizę i ocenę porównawczą architektury krajobrazu wobec urbanistyki krajobrazu, oraz po drugie, bardziej empiryczne: zarys powodzenia urbanistyki krajobrazu od czasu pojawienia się tego pojęcia z początkiem lat 90. XX w, na przykład w publikacjach oraz podczas kształcenia w renomowanych uniwersytetach.

Z tych powodów urbanistyka krajobrazu stymulująca krajobrazy urbanistyczne jest obecnie wielce pożądana. Prostymi dowodami na takie znaczenie i zapotrzebowanie, na tę dziedzinę zainteresowania i działania, odrębną acz bliską i zintegrowaną z innymi, mogą być zarówno znaczące publikacje, debaty naukowe/profesjonalne oraz last but not least – konkretne poczynania kreatywne.¹

Przy tej okazji można podjąć ważny temat, kiedy mianowicie została oficjalnie wprowadzona terminologia Landscape Urbanism, w profesjonalnym i twórczym znaczeniu takim, jakie zostało poprzednio zarysowane. Jak widać powyżej, autorzy niniejszego artykułu odnotowali znaną sobie ważną i znakomitą publikację wydaną w 1992 roku, autorstwa Paula L. Knox'a pt. *The Restless Urban Landscape*, opublikowaną w New Jersey.

Natomiast Wikipedia [17] podaje, że termin landscape urbanism pierwszy zastosował w r. 1994 w tytule swojej pracy dyplomowej Peter Connolly, absolwent studiów mistrzowskich (magisterskich) p.n. Projektowanie Urbanistyczne w RMIT w Melbourne. Postawił w niej tezę iż: język urbanistyki krajobrazu istnieje tylko śladowo i wymaga wyartykułowania; oraz że istniejąca urbanistyka jest ograniczona w eksploracji krajobrazu. Tenże autor w tym samym roku użył terminu „krajobraz jako urbanistyka” w swym eseju pt. „101 idei na temat dużych parków”².

¹ Na temat „krajobrazu urbanistycznego” szczególnie ważnymi publikacjami są np. takie dzieła jak (ujmując chronologicznie): ■ Knox, Paul L. 1992, *The Restless Urban Landscape*, wyd. Prentice Hall, New Jersey, 304 s.s. ■ Whitehand, Jeremy W. R. 1993, *The making of the Urban Landscape*, wyd. Wiley – Blackwell, N. Jersey, 256 s.s. ■ Hitchmough, James. D. 1994. *Urban Landscape Management*. Wyd. Architectural Press. Newcastle Upon Tyne. 600 s.s. Whitehand, Jeremy W. R.; Larkham, Peter J., 2003 (wyd. 3), *Urban Landscapes – International Perspectives*, wyd. Routledge, Nowy Jork, 352 s.s. ■ Vrancks, Bridget. 2007, *Urban Landscape Architecture*, wyd. Rockport Publishers, Beverly MA, 192 s.s.

Na temat „urbanistyki krajobrazu” szczególnie ważnymi publikacjami które można rekomendować, są to np. takie dzieła jak (ujmując chronologicznie): ■ Landscape Urbanism Programme in the AA Architectural Association (manual for the machinic Landscape). 2003. Red. Mostafavi, Moshen. Wyd. Princeton Architectural Press. Nowy Jork. 320 s.s. ■ Antologia The Landscape Urbanism Reader. 2006. Red. Waldheim, Charles. Wyd. Princeton Architectural Press. Nowy Jork. 288 s.s. ■ Waldheim, Charles; Stein, Jeff. 2010. The rise of Landscape Urbanism. AB Architecture Boston. Nr 3 Fall. Boston, s. 38 – 43. ■ Yu, Kongjian 2010 Traditions for Landscape Urbanism thinking. Topos 71 Landscape Urbanism. s. 58 – 63: 1 Greenways, 2 Greenbelt, 3 Ecological Network, [33] (W dziedzinie pasmowych, sieciowych, ciągłych - przyrodniczych założeń urbanistyczno krajobrazowych czołowym polskim specjalistą jest dr Przemysław Kowalski, kierownik Pracowni Projektowania Architektury, Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej.), 4 Ecological Infrastructure, 5 Ecosystem Services. ■ Thompson, Jan H. 2012 „Ten Tenets and Six Questions for Landscape Urbanism” Landscape Research. Numer 1. Zeszyt 37. Wyd. Landscape Research Group – Taylor Francis Group – Routledge. Oksford, s. 16 - 28. Ze względu na szczególnie istotną wykładnię dyscypliny urbanistyka Krajobrazu przytoczono oryginalny fragment: *Niniejszy artykuł oferuje interpretację urbanistyki krajobrazowej a następnie inicjuje krytyczną analizę. Próbuje dokonać rozszyfrowania czasami rozwlekłego języka, którym jest opisywana oraz usystematyzować zasady, których powinni się trzymać jej zwolennicy. Drugą część artykułu poddaje w wątpliwość niektóre z tych zasad, zadając pytanie czy atak przypuszczany przez urbanistykę krajobrazu na binarność miasto-wieś jest dobrze przemyślany i czy jest to pomocne rozwiązanie dla problemów, z którymi zmagamy się w obliczu światowej urbanizacji. Jest to również próba rozważenia implikacji urbanistyki krajobrazu dla pozostałych dyskusji, w tym w tematach związanych z dziedzictwem, konserwacją krajobrazu oraz partycypacyjnym planowaniu i projektowaniu. Konkluzje stwierdzają, że istnieją pewne niespójności i luki, które urbanisci krajobrazu powinni niezwłocznie rozwiązać.* ■ Landscape Urbanism and its Discontents: Dissimulating the Sustainable City. 2013. Red. Duany, Andrés; Talen, Emily. Wyd. New Society Publishers. Gabriola Island CAN. 336 s.s. Landscape + Urbanism. Miesięcznik internetowy. Wyd. Landscape-and-urbanism. Portland OR. <http://www.landscapeandurbanism.com/> dostęp 2016_01_19.

² „Termin urbanistyka krajobrazu pojawił się poraz pierwszy w roku 1994, w pracy Petera Connolly'ego, studenta studiów magisterskich na kierunku Planowanie Urbanistyczne na RMIT w Melbourne. Connolly użył tego sformułowania w swojej pracy magisterskiej na kierunku Planowanie Urbanistyczne na RMIT w Melbourne. Stwierdził on w niej, że „język urbanistyki krajobrazu prawie nie istnieje, i że powinien on zostać wyartykułowany”, oraz, że „współczesna urbanistyka jest ograniczona w swoich poszukiwaniach w zakresie krajobrazu”. Użył

W tej mini antologii ważnych datowań dla zagadnienia narodzin i wczesnych lat urbanistyki krajobrazu należy też uwzględnić „turen–scape” (1998). Jest to twórczy, b. wyrazisty, pełen kontrastów i innych atrakcji nurt krajobrazowy w skalach: architektonicznej, urbanistycznej i planistycznej, wykreowany i szeroko wdrażany przez Chińczyka, prof. Kongjian Yu. W aspektach teoretycznych prowadzi on badania nad krajobrazem „turen” [5], z kierowanymi przez niego zespołami naukowymi w Uniwersytecie w Pekinie i w Harvard University. Z kolei w ramach praktyki zawodowej i biznesowej projektuje i realizuje wielkie przedsięwzięcia poprzez prowadzoną przez niego 600 osobową pracownię studialno-projektową, akredytowaną przez rząd chiński jako Instytut Pierwszego Stopnia [4].

Do tych dzieł należy światowa ikona najnowszej urbanistyki krajobrazu rozpowszechniona przez media. Jest nią linearny park poprowadzony obustronnie wzdłuż nabrzeża rzeki Tanghe na terenie o powierzchni ponad 20 hektarów. Tworzy krajobrazowy korytarz „zielono (roślinność) niebiesko (woda) czerwono-szary (design), nieinwazyjny ale wielce kreatywny”, tak zwana Czerwona Wstęga, Red Ribbon. Przenosząc więc logicznie ciężar zainteresowań niniejszego artykułu od teorii ku praktyce – kolejna faza i forma uprawiania urbanistyki krajobrazu to poczynania kreacyjne, kolejno: ideowe, koncepcyjne, projektowe i realizacyjne. W tej kategorii można zwłaszcza zwrócić uwagę Czytelników na przykładowe prace publikowane w anonsowanych powyżej wydawnictwach.

Przytoczone wyżej wybiórczo i śladowo przykłady rangi naukowej dyscypliny urbanistyka krajobrazu, pozwala na sugestię iż winna ona (i prawdopodobnie będzie) stanowić trwały i rozwojowy byt równorzędny z istniejącymi, autonomicznymi a zarazem otwartymi na w.w. wielo-/międzydyscyplinarności dziedzinami kształtowania przestrzeni takimi jak: design i rzeźba (w tym land-art., instalacje, sztuka światła i wody), architektura, architektura krajobrazu, urbanistyka i planowanie przestrzenne: szczegółowe, miejscowe, ogólne, regionalne, krajowe, itd.

W dziedzinie debaty naukowej: i teoretycznej, i empirycznej, na temat zasadności rozwinięcia dziedziny urbanistyka krajobrazu, można podać przykład ważnej publicznej dyskusji która odbyła się po znakomitym referacie Zbigniewa Zuziaka w Oddziale Krakowskim Polskiej Akademii Nauk [34]. Referent silnie podkreślił taką potrzebę wobec uwarunkowań i wyzwań 21 wieku. Pogląd ten wywołał zaangażowanie i wspierające głosy dyskutantów, w tym autorów niniejszego artykułu. Uzasadniano tę potrzebę w różnorodnych ujęciach merytorycznych i z różnorodnych pozycji zawodowych. Między innymi akcentowano wcześniej wymieniony w tym artykule pogląd, iż urbanistyka krajobrazu rysuje się jako dyscyplina o znacznej kreatywności oraz wielo-/międzydyscyplinarności, oferująca i wymagająca otwartości na szeroką współpracę.

3. URBANISTYKA KRAJOBRAZU W PERSPEKTYWIE ŚWIATOWYCH TENDENCJI MODERNIZMU 21 WIEKU

Dla konstruktywnych rozważań i poczynaniań odnośnie „wdrażania” urbanistyki krajobrazu, ważne jest w jakim kontekście myślowym i kulturowym to wdrażanie następuje. W intelektualnych i projekto-twórczych elitach Zachodu trwa debata na temat – wspomnianego – wciąż nieprzybliżającego się paradygmatu miasta 21 wieku [15]. W tej debacie biorą udział (słowem i czynem) oraz przywoływane są czołowe autorytety intelektualne i projektowe, np. Rem Koolhaas, Norman Foster, duet Jacques Herzog i Pierre de Meuron, Zaha Hadid. Przywołany został nawet Steve Jobs (zm. 2011) w zakresie jego zainteresowań i kompetencji projektowych, np. minimalistyczno-wykwintnego design’u: „nasze projekty są zlokalizowane przy skrzyżowaniu *Alei Technologii z Aleją Sztuki*” [23].

on również terminy "urbanistyka krajobrazu" w swoim eseju z 1994 roku pt. "101 pomysłów na temat dużych parków".[17]

Rem Koolhaas zetknął się z projektowaniem krajobrazu przy okazji współpracy z czołowym francuskim architektem krajobrazu Michel'em Desvigne. Od zarania swojej działalności zawodowej był zainteresowany urbanistyką. Dał temu wyraz w pionierskim dla Trzeciego (neo-) Modernizmu projekcie konkursowym osiedla zlokalizowanego w Berlinie (Zachodnim), w ramach Międzynarodowej Wystawy Budownictwa *IBA Internationale Bauausstellung 1984-1987*. Zrealizował też ambitne osiedle „Trójkąt” na północnej mierzei Amsterdamu.

Od początku też pasjonował się Koolhaas teorią miasta w zakresie stylu życia i stylu estetycznego, czemu dał wyraz w kultowej książce *Deliryczny Nowy Jork*. Intelktualny traktat o przyszłym mieście idealnym stanowi super-ambitny i niezwykle esej pt. *The Generic City* [12] oraz wstęp programowy do słynnej i kultowej monumentalnej księgi o nowej generacji urbanistyki w Chinach, pt. *The Great Leap Forward*. Autor próbuje zmierzyć się z ideą post-urbanistyki, stanowiącą *de facto* zagładę kultury miejskiej, jednak jego praktyka projektowa i realizacyjna (*vide* dalej) oraz upodobania prywatne (Wenecja) świadczą że tak naprawdę – jest wciąż blisko idei miasta tradycyjnego w sensie układu przestrzennego, jedynie okraszzonego pojedynczymi, gwiazdorskimi nowymi budynkami.

Zrealizował ze swoim zespołem *Office of Metropolitan Architecture OMA* (orientacja urbanistyczna zawarta jest w nazwie biura) szereg ważnych wyrazistych budowli o istotnej roli urbanistycznej. Przykładami mogą być zwłaszcza: młodzieńczy Kunst-Haus w Rotterdamie, oraz gmachy zrealizowane w 21 wieku, stanowiące ważne dominanty krajobrazowe, np.: niezwykle zmieniający się Prada Transformer w Seulu, wyrafinowane Centrum Państwowej Telewizji Chińskiej w Pekinie tzw. „Portki” oraz ultra-klasyczna Giełda w Szenzen. Jego próbą urbanistycznego, projektowego zmierzenia się z modelowym miastem na nowy wiek jest kwadratowe miasto – port Nowa Wenecja w Dubaju. Prezentuje ono „minimalizm generatywny”, jest planowane w pobliżu słynnej sztucznej wyspy o planie w kształcie palmy. Bliźniaczym pomysłem jest wspomniany w innym miejscu tego artykułu, projekt RAK Gate, „kwadratowy minimalistyczny Manhattan” na pustyni, dla Emiratów, w pobliżu Omanu (2008).

Na zastanowienie zasługuje jego wypowiedź przy okazji prezentacji tych projektów: *“Volumetric triumphs over urbanism. The city can no longer be made ... we only have architecture. We must leave the old fashion stage design theatre”* [16] Jest to poszerzenie wcześniejszego o 10 lat sformułowania zawartego w wyż. wym. pracy *Generic City* [12]. Zmiana poglądu Koolhaasa polega na tym, że wcześniej wyrażał totalną wątpliwość wobec możliwości kreatywnego zaprojektowania miasta na 21 wiek. Wynika to z jego poglądu, w którym *nota bene* nie jest odosobniony, że urbaniści/planiści niebędący architektami wnoszą do miasta chaos zamiast porządku [28]. Teraz konsekwentnie widzi sens w kreowaniu miasta radykalnie geometrycznego, architektonicznego. Stworzonego na takiej zasadzie jaką wyraził Corbusier w swoich pionierskich projektach miast: *La Cite Contemporaine* (Miasto Współczesne, 1922) i *La Ville Radieuse* (Miasto Promienne, 1924), a także pionierzy Bauhausu: Breuer (osiedle w Spandau), Gropius (studium „od kwartału do bloku”), Hilberseimer (osiedle Nowy Alexanderplatz w Berlinie).

Norman Foster po licznych wspaniałych osiągnięciach architektonicznych, zadebiutował jako urbanista w 2008 roku przedstawiając niezwykle piękne, całkiem nowe miasto Masdar w Emiratach – ekologiczne, energooszczędne oraz „inteligentne”(„smart”), będące w toku realizacji. Masdar – o idealnie kwadratowej, modularnej, płaskiej gładkiej i równej formie – jest idealnym zestawieniem Zachodniej geometrii w urbanistyce, architekturze i wnętrzarstwie, a Wschodniego designu w detalu. W tym samym 2008 roku również całkiem nowe kwadratowe miasto Brama RAK w Emiratach zaprezentował Rem Koolhaas. Jest całkiem odmienne w wyrazie, wygląda jak wariacja na temat Manhattanu – ulubionego wzorca w guście Koolhaasa.

Być może Foster ujawnił swój projekt jako pierwszy przed Koolhaasem, spór trwa, na tle szerokiej międzynarodowej dyskusji o urbanistyce 21 wieku [6]. Wiele z realizacji Fostera ma ściśle urbanistyczno-krajobrazową dyscyplinę, przy nowoczesnej estetyce architekto-

nicznej. Należy do nich np. przebudowa British Muzeum z zachowaniem historycznego zewnątrz oraz gmach szkoły biznesu należącej do Uniwersytetu Londyńskiego przy słynnej Exhibition Rd., naprzeciw Muzeum Wiktorii i Alberta. Natomiast zupełnie odmiennym w założeniach i w efekcie realizacyjnym jest słynny wysokościowy biurowiec Swiss Re („ogórek”), który Foster określił w swym manifestie jako „miasto w mieście”. Mimo że zlokalizowany jest w sercu City, pozostaje niedostępny dla ogółu i nie uczestniczy w życiu miasta, podobnie jak równie sławny biurowiec Wieża Agbar w Barcelonie – słynna „szminka” projektu Jean Nouvel’a.

Jean Nouvel zrealizował w Paryżu dwa skrajnie przeciwne w aspektach urbanistyczno-krajobrazowych obiekty kultury: Muzeum Branly u stóp Wieży Eiffla oraz Filharmonię (dla słynnego niedawno zmarłego muzyka Pierre Boulez’a), „na styk” z Parkiem de la Villette. Muzeum jest arcy starannie wkomponowane w kontekst łukowatego wybrzeża Sekwany oraz pierzei uregulowanej wzdłuż równoległego do rzeki, analogicznie łukowatego Wybrzeża Branly. Jest znakomicie rozegrane brytowo i „environmentalnie”. Składają się na ten efekt: wspaniałe szklane ekrany oraz ogród o rozrzeźbionym terenie, z akwenem, setkami świetlnych słupków; wnikający pod gmach wyniesiony na „Corbusierowskich *pilotis*”. Natomiast Filharmonia, w rozwichrzonej i pretensjonalnej konwencji, kojarzącej się raczej z estetyką Coop Himmelblau, „gwałci” swoją agresywnością, wspaniałą i wyrafinowaną ławkę Parku de la Villette z pawilonikami - projektu wielkiego twórcy pochodzenia szwajcarskiego, Bernarda Tschumiego.

Słynny szwajcarski duet młodszego pokolenia, który tworzą partnerzy Jacques Herzog i Pierre de Meuron, to zespół znany z szerokiego artystycznego podejścia do architektury rozpiętej stylistycznie od minimalizmu do dekorowanej ekspresyjności. Przy okazji swej działalności projektowej nad zespołem domów w Weil nad Renem, zostali zainteresowani architekturą krajobrazu. Dzięki temu zaangażowali się osobiście w projektowanie i nadzór realizacji wielkiego, złożonego sadu otaczającego i przenikającego malowniczo rozproszone rezydencje. Według relacji autorów znacznie poszerzyło to u nich spektrum wrażliwości projektowej. Będąc dotąd „twardymi, rzeźbiarskimi” twórcami uzmysłowili sobie – i innym poprzez autorskie wypowiedzi oraz prezentacje - rolę tworzywa przyrodniczego dla środowiska przestrzennego i dla krajobrazu, który jest przez takie środowisko „wykreowane” we wrażliwości obserwatora [9].

Zaha Hadid, rozstawiona przede wszystkim za jej „artystowskie” podejście do architektury, cechuje się równie wielką wrażliwością urbanistyczno-krajobrazową. Stworzyła liczne atrakcyjne dzieła miejskie, z zasady stanowiące nowoczesne dominanty, jednak z kulturą wpisane w kontekst. Taką dominantą jest pierwszy w jej światowej karierze zwycięski projekt konkursowy *The Peak*, niezrealizowany z wielką szkodą dla Hong Kongu. Natomiast po latach została szczęśliwie zrealizowana w Hong Kongu inna dominanta jej projektu – centrum sztuk pięknych. Jeszcze jedną wybitną dominantą jest zespół kolei linoowej w Innsbrucku „zawieszony” nad miastem alpejskim, projektowany z użyciem „tomograficznych” studiów form organicznych kojarzących się z ptakami, rybami, jachtami, etc.

Zaha Hadid legitymuje się licznymi, pięknymi, odważnymi realizacjami współ-kreującymi wraz z otoczeniem krajobrazy metropolitalne. Należy do nich, między wieloma innymi, „pierzejowe” ale pięknie wyróżniające się w sąsiedztwie, wielofunkcyjne centrum Galaxy Soho przy głównej alei / arterii śródmiejskiej w Pekinie. Zespół ten, pomimo absolutnej nowoczesności architektonicznej, nawiązuje pod względem urbanistycznym do tradycyjnych śródmiejskich budynków Pekinu – czworokąta z akcentowanymi narożnikami, a z dziedzińcem wewnętrznym pośrodku. Od czasu zainteresowania się, wraz z Patrikiem Schumacherem, projektowaniem parametrycznym, wykonała tą techniką fascynujące szkice zespołów urbanistycznych, dzielnic i miast parametrycznych / generatywnych w pracowni informatycznej Uniwersytetu Harvarda [7].

Mimo przedstawionych fragmentarycznych sukcesów (i porażek) w skali architektonicznej, wobec braku nowego (neo-modernistycznego) paradygmatu, który mógłby zostać przeniesionym do realizacji w skali dużych zespołów miejskich, najatrakcyjniejsze nowe

krajobrazy urbanistyczne – w głębokim rozumieniu tego słowa – nadal powstają głównie tam, gdzie zastosowano paradygmaty bliższe tradycji niż hurra - innowacyjności. Nie bez powodu najdroższe są raczej wciąż „adresy” w miejscach o dobrej tradycji. Istnieją zwłaszcza dwie główne wartości urbanistyczno-krajobrazowe, jak dotąd ponadczasowe wciąż aktualne.

Pierwsza z nich to „miejskość” tkanki – czyli: klarowny obrys określający postać całości, a w niej makro-struktura osiowa z alejami i dominantami. Z kolei wewnątrz niej znajduje się geometryczna siatka akcentowana, zmiękczana w celu łagodzenia sztywności rusztowych struktur³. Dla płynnego wpisania geometrycznej struktury urbanistycznej w nieregularne obszary przyrodnicze, a ideowo – na rzecz tzw. zrównoważenia rozwoju [25] – służą współczesne wersje Miasta Ogrodu; wiele czynników przyrodniczych: rzeźba terenu, woda, zieleń, naturalne materiały obiektów i urządzeń terenowych jak drewno, gabiony, etc. Do zharmonizowania twardego krajobrazu urbanistycznego – przyczynia się też pokrewny archetyp – czynnik urbanistyczny *ever-green*. Jest nim kreowanie powierzchni biologicznie czynnych [22], zwłaszcza takich jak wspomniane poprzednio tereny przyrodnicze, głównie nabrzeża akwenów i zróżnicowane, „niecodzienne”, super-atrakcyjne parki miejskie oraz okołomiejskie [31].

Znakomitych przykładów w wymienionych aspektach przysparzają obecnie Chiny. Są wręcz modelem dla reszty świata w dziedzinie ponadczasowej urbanistyki zarówno w rozbudowywaniu miast historycznych z przyczyn ogólnorozwojowych i szczególnych (Pekin, m.in. z racji Olimpiady, Szanghaj m.in. z powodu Expo) jak też budowy całkowicie nowych (niespełna 40-letnie a już 7,5-milionowe Szezen w miejscu miasteczka rybackiego). Nawiązując do wcześniejszego wywodu: po pierwsze: przebudowywane obecnie i nowo tworzone dzielnice, osiedla i zespoły są z zasady kształtowane na prostokątnej siatce alej i ulic, z zabudową pierzejową. Daje to w sumie ewidentną „miejskość” scenerii, z publicznymi, usługowymi parterami przy ulicach i chodnikach. Ta klasyka w zakresie „twardych” składników struktury urbanistyczno-krajobrazowej nowych chińskich przedsięwzięć, znajduje harmonijny „miękki” kontrpunkt w licznych i zróżnicowanych nowych parkach (jak wspomniano wyżej) wewnątrz-miejskich i peryferyjnych.

Natomiast próby implementacji paradygmatów hiper modernistycznych odrzucających harmonijną ciągłość (rozwojową) tradycji, prowadzi do zaśmiecania urbanistycznych krajobrazów. Obecnie są one w najbardziej wrażliwych miejscach „meblowane” subiektywnymi, obcymi kontekstualnie (słynna prowokacja intelektualna Rema Koolhaasa: *fuck the context*) gigantycznymi, pretensjonalnymi budowlami. Te budowle bywają zazwyczaj gigantyczne, przeskalowane. Są skutkiem pseudoideologii wznoszenia *Big Houses* jako sposobu na uatrakcyjnienie miast głoszonej przez żądnych poklasku pseudo autorytatywnych „star – architektów”.

Zamiast porządkowania chaosu miast na sposób urbanistyczny – logiczny i poważny, następuje kolejne zaśmiecenie ich często „mega-śmieciami” w postaci domów – potworów, w majestacie niektórych architektów celebrytów. Jest to więc atropa urbanistyki krajobrazu sprowadzona do jednostkowej arogancji. Są owe poczynania anty urbanistyczne i anty krajobrazowe. Są wykresami indywidualistycznej megalomanii projektantów oraz inwestorów i władz politycznych pragnących autopromocji za wszelką cenę, także za cenę zniszczenia wspaniałych, zastanych krajobrazów urbanistycznych, np. panoram miast.

³ W takiej tradycjonalistycznej konwencji, nawiązującej prawie wprost do miast historycznych wypowiada się grupa twórcza o paradoksalnej nazwie New Urbanism, skoro wzorcem jest „stara” urbanistyka (np. imitacyjne zrealizowane „miasteczka: „Jakriborg” k/ Malmö, „Poundbury” k/ Dorchester, „Seaside” na Florydzie). Prawdziwie wartościowe wykorzystanie krajobrazowe takiej „starej – nowej” urbanistyki, o ile jest kreatywna a nie stu-procentowo naśladowcza, może stanowić rewitalizacja zespołów zabytkowych, por. np. [1].

4. AKADEMICKIE NAUCZANIE URBANISTYKI KRAJOBRAZU NA ZACHODZIE

Urbanistyka krajobrazu staje się ważnym kierunkiem akademickim w najbardziej renomowanych uczelniach światowych. Można przykładowo wskazać w tej mierze spośród nich następujące – szczególnie wartościowe i ciekawe, – wraz z istotnymi fragmentami ich dydaktycznych założeń ideowych i programowych:

4.1. The Architectural Association London School of Architecture [26]

W języku polskim: Stowarzyszenie Architektoniczne – Szkoła Architektury w Londynie; powszechnie określana bywa skrótem „AA”. Jest najstarszą uczelnią architektoniczną w Anglii (1847) wykreowaną w ekskluzywnym klubie dżentelmenów – stąd nazwa - przy kultowej Bedford Street. Znana jest z niezwykle wysokiego poziomu nauczania, wyjątkowej kreatywności i ambicji, o wielkim ładunku intelektualnym i artystycznym („artystowskim”). Studiowało w niej mnóstwo wybitnych osobowości od Johna Ruskina, poprzez Petera Cook’a i innych członków super-grupy Archigram, po Rema Koolhaasa, Rodrigo Perez’a de Arce, Petera Wilsona i Zahę Hadid. Nowy kierunek urbanistyczno-krajobrazowy w tej uczelni nosi nazwę „AALU” czyli „AA Landscape Urbanism”.

Oto fragment ideowego programu dydaktycznego dla super nowoczesnego wielkoprzestrzennego kreowania krajobrazów miast nadwodnych i podgórskich, ogłoszonego w 2013 roku.

"Badania naukowe w obrębie dziedziny AALU skupione są na opracowaniu instrumentów, proponowaniu odpowiedzi i poszukiwaniu potencjału wytworzonego poprzez naciski rozwojowe, które sieci regionalne wywierają w dzisiejszych czasach na miejscowości. Rozumienie krajobrazu jest kluczowe dla tego projektu, zarówno w obrębie w jakim pozwala on na kontrolę przestrzenną w dziedzinie wielkoskalowej urbanistyki, a także pozwalają na zintegrowanie naturalnych procesów i rozwoju urbanistycznego w zrównoważoną sztuczną ekologię."

Oto przykładowe cztery tematy zaproponowane w ramach powyższego programu.

A_ "Nabrzeżne negocjacje" jest programem pracy magisterskiej na AALU na lata 2014-2016. Projekt ten porusza temat rozmytego kontaktu pomiędzy wodą i lądem, zwanym obszarem nabrzeżnym. Materia, z której jest on złożony to mokry piasek i osad. Jest to materiał, z którego rozpoczynamy naszą wizualizację alternatywnych rozwiązań projektowych dla obszaru nabrzeżnego regionu Morza Śródziemnego.

B_ "Mechanizmy powodziowe" jest programem pracy projektowej w ramach przedmiotu AA Urbanistyka Krajobrazu, który ma na celu opracowanie nowych podstaw dla Polityki Zarządzania Wodnego. Projekt ten przewiduje nowe podejście do zagadnienia Polityki Zarządzania Wodnego w Europie, zwłaszcza na terenie na północ od Hiszpanii i zawiera przekrój społecznych i geo-morfologicznych formacji w celu zainteresowania i opracowania nowych, produktywnych bytów politycznych, które wykorzystują mikropowódzie by zaprojektować alternatywne scenariusze dla krajobrazów rzecznych i rolniczych.

C_ "Przybrzeżne przyszłości" jest programem projektu semestralnego: rozważania obejmują współczesne scenariusze powodziowe oraz możliwości wykorzystania zjawiska erozji i nanoszenia przybrzeżnego, a następnie wykorzystanie formacji zatoczek pływowych jako terenów produktywnych. Poprzez instrumentalizację tych form terenu, zamierzamy radykalnie zmienić warunki ekonomiczne i przyszły potencjał nadmorskich miejscowych społeczności w Południowej Anglii.

D. "Nadbrzeżna maszyna do wytwarzania łądu" jest programem projektu semestralnego: górskie krajobrazy są przedmiotem nieustających konfliktów pomiędzy środowiskiem konserwatywnym, dążącym do zachowania ich tradycyjnej malarskości, oraz postaw zmierzających do ich ekonomicznego wykorzystywania, często poprzez kreację ekstrawaganckich nowoczesnych obiektów. Projekt proponuje strategię, która, dzięki rozumieniu rzeki jako „maszyny do zarządzania osadem”, reżyseruje nowo-produkowane nad-

brzeżne krajobrazy. Finalnym celem projektu jest stworzenie mechanizmu podejmowania decyzji, który mógłby sprostać wzajemnie wykluczającym się perspektywom przy pomocy istniejących formacji społecznych."

4.2. Katholieke Universiteit Leuven – Kul [18]

Katolicki Uniwersytet w historycznym mieście Leuven - stolicy flamandzkiej krainy Brabancja, ustanowiony w 1425 roku jest najstarszą i najbardziej prestiżową uczelnią akademicką w Belgii, konkurującą z drugim światowej sławy belgijskim uniwersytetem w Gandawie. Najmłodszym kierunkiem wprowadzonym do tej ogromnej uczelni jest „będąca ostatnio *en vogue* urbanistyka krajobrazu” [18]. Oficjalny symbol tego kierunku przedstawia się dość sztywno: B-KUL-H02Q2A), natomiast powszechnie używany jest przyjemniejszy kod: KULLU - *Katholieke Universiteit Leuven Landschap Urbanisme*. Program nauczania urbanistyki krajobrazu w Leuven na rok akademicki 2015-2016 – w streszczeniu, przedstawia się następująco:

Wprowadzenie studentów w nową koncepcję urbanistyki krajobrazowej i stworzenie świadomości jej potencjału jako strategii projektowania i planowania urbanistycznego obszarów i do rozwiązywania problemu urbanizacji w ogóle, również w krajach rozwijających się. W przeciwieństwie do przedmiotu architektura krajobrazu, który w swojej istocie jest związany z projektowaniem zewnętrznej infrastruktury współczesnego życia miejskiego, kurs ten jest głównie wstępem do wyjaśnienia trybu i metody postępowania, dzięki któremu krajobraz może być użyty jako strategia w tworzeniu spójności we współczesnych procesach urbanizacyjnych. Urbanistyka krajobrazu stała się niedawno modnym terminem w Ameryce Północnej i Europie. Kurs ten rozwinie teoretyczną podstawę urbanistyki krajobrazu i nakreśli potencjał tej dyscypliny w oporze przeciwko globalizacji.

Będzie on również krytycznie badał hipotezy głoszone przez rozmaitych teoretyków i praktyków. Będzie on zgłębiał starożytne tradycje urbanistyki krajobrazu w czasach, w których nie były one w ten sposób nazwane. Następnie, w trakcie kursu zostaną wykształcone tendencje zagłębione w dyskurs na temat tej dyscypliny oraz przewijające się przez zrealizowane projekty. Mimo tego, że projekty te są zbieżne z zasadami urbanistyki krajobrazu, różnią się one znacząco pomiędzy sobą pod względem programu, działki, skali, itd., jednak u ich podstaw leży nałożenie ekologicznej (naturalnej i społecznej) i urbanistycznej strategii, pozwalając na stworzenie projektów, które odnoszą się do ich związków z poszczególnymi miastami i regionami w obrębie różnych skal planistycznych. Jedną część zgłębia temat odnowy krajobrazu w związku z projektami reklamacyjnymi i zmieniającymi sposób użytkowania, podczas gdy druga dokumentuje „kolonizację” krajobrazu - strategię urbanistyki krajobrazu w odniesieniu do nowych kreacji urbanistycznych na zielonych działkach.[18]

4.3. Harvard University Graduate School of Design [8]

W niniejszym, jednym z najstynniejszych na świecie wydziałów architektury i dyscyplin pokrewnych, gdzie dawnymi dziekanami byli kolejno Walter Gropius i Jerzy Sołtan, a współcześnie profesorem jest Rem Koolhaas, w ostatnim okresie powstał kierunek „Master in Design Studies: Urbanism, Landscape, Ecology (The MDesS Program)”. O profilu tego kierunku informuje manifest wygłoszony przez jego głównego założyciela i lidera, prof. art. Pierre Bélanger’a:

Przez ostatnią dekadę, długotrwałe rozbieżności pomiędzy przedstawicielami dyscyplin urbanistyki i ekologii zostały zastąpione przez bardziej płynne, poliwalentne i potencjalnie bardziej produktywne relacje. Wyzwania rzucane przez środowisko zabudowane rzadko kiedy w swojej historii korespondowały z podziałami na linii dyscyplin zawodowych. W obecnych czasach, współczesne praktyki urbanistyczne kształtowane są przez tematy tak odległe od siebie jak architektura krajobrazu, geografia i ekonomia, zarazem będąc pod stałym wpływem przez zasoby wiedzy szeroko kojarzonej z badaniem świata naturalnego. W tym zakresie, program MDesS zaprasza kandydatów do zapoznania się ze

współczesną praktyką projektowania i sposobów produkcji, w sposób, który pozwala poznać jak ucieleśniają oraz wpływają na urbanistykę.

Jako model i metafora z jednej strony, oraz nauka stosowana z drugiej, praktyka urbanistyczna i architektoniczna oraz związane z nią zwyczaje intelektualne są coraz bardziej zaangażowane w ekologiczne myślenie. W tej przestrzeni intelektualnych poszukiwań i rozwoju sztuk projektowych, program MDesS aspiruje do posiadania statusu czołowej placówki dla post-profesjonalnych studiów nad współczesną praktyką urbanistyczną. Kandydaci do programu MDesS w specjalnościach Urbanistyka, Krajobraz oraz Ekologia koncentrują się na zaawansowanych studiach w zakresie współczesnej urbanistyki, krajobrazu, geografii oraz sprawach związanych z szerszymi kontekstami globalnego, społecznego i naturalnego środowiska. Kandydaci są zachęceni do skonstytuowania własnego programu studiów spośród oferty kursów GSD, zapewnianych przez Harvard University oraz Massachusetts Institute of Technology.

Kandydaci mogą proponować tematy zajęć, na przykład: 1 opis współczesnych form krajobrazowo urbanistycznych; 2 empiryczna obserwacja przykładów z dziedziny urbanistyki i środowiska; 3 prezentacja ekologicznych i urbanistycznych lokacji oraz systemów; 4 kartograficzna i projekcyjna reprezentacja porządków urbanistycznych, regionalnych i globalnych; 5 porządki ekologiczne jako determinanty organizacji urbanistycznej, regionalnej i terytorialnej; 6 historia i teoria w zakresie krajobrazu jako element urbanistycznego i regionalnego porządku; 7 infrastruktura, logistyka i gospodarka materialna związana z formami urbanistycznymi i regionalnymi; 8 wschodzące porządki ekonomiczne i ich wpływ na formę urbanistyczną; 9 produkcja i konsumpcja energii oraz ich wpływ na urbanistykę; 10 produkcja i konsumpcja rolna w stosunku do urbanistyki; 11 sieci wodociągowe i kanalizacyjne oraz ich wpływ na urbanistykę; 12 wielkoskalowy, ultra-szybki rozwój i wschodzące formy modernizacji – oraz ich wpływ na środowisko i gospodarkę; a także zaawansowane studia w urbanistyce krajobrazu, urbanistyce ekologicznej i tematyki związanej z weak urbanism. [8]

4.4. M.I.T. Massachusetts Institute of Technology School of Architecture and Planning [21]

Uczelnia ta założona w 1861 roku w Cambridge, w stanie Massachusetts ma opinię najznakomitszej politechniki na świecie, ewentualnie ex aequo z politechniką E.T.H. w Zurychu. Kierunek Landscape + Urbanism jest w M.I.T. jednym z najmłodszych. Został założony jako kierunek międzywydziałowy z udziałem Wydziału Studiów Urbanistycznych i Planowania oraz Wydziału Architektury (Department of Urban Studies and Planning & Department of Architecture). Kierunek Landscape + Urbanism posiada dwie wiodące idee: jedna to –przeorientowanie współczesnej urbanizacji dzięki krajobrazowi i projektowaniu, a druga to zaawansowana wielo / międzydyscyplinarność. Kierunek ten prowadzi różne kursy, na różnym poziomie i o zróżnicowanym czasokresie studiowania, w różnych szczegółowych specjalnościach „pozaplatanych” z innymi kierunkami; np. oprócz projektowania urbanistyczno-krajobrazowego, także teorii i krytyki w tej dziedzinie. W przypisie przedstawiono fragmenty z programów dydaktycznych tego kierunku⁴.

⁴ Studia magisterskie na kierunku Krajobraz + Urbanistyka na Wydziale Studiów Urbanistycznych i Planowania i Wydziale Architektury, z pięcioma profesorami architektury krajobrazu w swoich szeregach, prowadzą wspólny program Projektowania i Rozwoju Miast na Massachusetts Institute of Technology School of Architecture and Planning. Główną ideą tych studiów jest "Zgłębianie sposobu w jaki architektura krajobrazu oraz sztuka projektowania może zmienić kierunek urbanizacji". Krajobraz + Urbanistyka w ramach Studiów Urbanistycznych i Planistycznych jest kierunkiem zaprojektowanym by zapewnić możliwość architektom, architektom krajobrazu oraz planistom posiadającym tytuły zawodowe i szerokie doświadczenie praktyczne w zagłębieniu się w tę rozwijającą się, interdyscyplinarną dziedzinę.

Kierunek Krajobraz + Urbanistyka jest przeznaczony dla osób posiadających tytuły pierwszego i drugiego stopnia w dziedzinie architektury, architektury krajobrazu oraz planowania urbanistycznego. Osoby posiadające tytuły niezawodowe w dziedzinach architektury lub architektury krajobrazu, lecz które są zarejestrowanymi / uprawnionymi architektami lub architektami krajobrazu, również mają możliwość zostania przyjętymi. Minimalne dwuletnie doświadczenie zawodowe jest zalecane lecz niewymagane. Minimalna rezydencja studentów

5. AKADEMICKIE NAUCZANIE URBANISTYKI KRAJOBRAZU NA PRZYKŁADZIE CYKLU Z PRZEDMIOTU PROJEKTOWANIE KRAJOBRAZU, W PPK IA K WA PK

W ślad za przedstawieniem powyższych wysokich światowych osiągnięć w dziedzinie urbanistyki krajobrazu na polu teorii, praktyki i dydaktyki, autorzy niniejszego artykułu, pragną *pro domo sua* zwrócić uwagę Czytelniczek i Czytelników na wybór z dorobku prac dydaktycznych na temat urbanistyki krajobrazu, wykonanych w macierzystym środowisku autorów z ich istotnym udziałem⁵. W latach 2010 – 2016 w Pracowni Projektowania Krajobrazu w Instytucie Architektury Krajobrazu, Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej pod kierunkiem Wojciecha Kosińskiego z zespołem w składzie: Paweł Byrski, Marcin Furtak, Przemysław Kowalski, Marcin Nowicki, Miłosz Zieliński, zostało przeprowadzonych sześć projektów kursowych ze studentami 2-go stopnia magisterskiego w Kierunku Architektura Krajobrazu, w przedmiocie Projektowanie Krajobrazu. Tematy te stanowiły spójną całość: ideową, ogólnoprogramową i *sensu largo* lokalizacyjną.

Ideowo tematy te były zdecydowanie zbieżne z założeniami dyscypliny urbanistyka krajobrazu w tym sensie, jaki zaprezentowano w powyższej części niniejszego artykułu. Pod względem ogólnoprogramowym, przedmiotem projektów było urbanistyczno-krajobrazowe uporządkowanie, przeprojektowanie oraz zaprojektowanie od nowa – zaniedbanego i zaniechanego fragmentu krajobrazu otwartego Krakowa w jego granicach administracyjnych i zmienienie tego krajobrazu z otwartego na urbanistyczny. Te uzupełnienia pustych miejsc mają na celu zrównoważenie terenów dobrze zagospodarowanych na tym obszarze administracyjnym, aby Kraków był godny określenia mianem policentrycznej metropolii. Pod względem ściśle programowym zadaniami projektowymi były z zasady synergicznie sprzężone z kontekstem urbanistycznym – tematyczne parki miejskie, o różnych podtematach szczegółowych w kolejnych latach.

Pod względem warsztatowym zadania akademickie obejmowały studia i projekt urbanistyczno-krajobrazowy. Studia dotyczyły historii miejsca, jego dawnej i aktualnej oficjalnej dokumentacji planistycznej, jego geografii, zasobów krajobrazowych i walorów widokowych. W tym celu od początku każda z osób wykonujących zadanie miała obowiązkowo wykonać autorski, precyzyjny i zasobny model cyfrowy terenu. Po tym większość prac studialnych i projektowych była wykonywana na tym modelu, oprócz zestawienia plansz nt. archiwalnej dokumentacji historycznej, planistycznej itp.; a także oprócz równoległego przez cały czas z pracą na komputerze – rysowania i malowania odręcznego. Zdecydo-

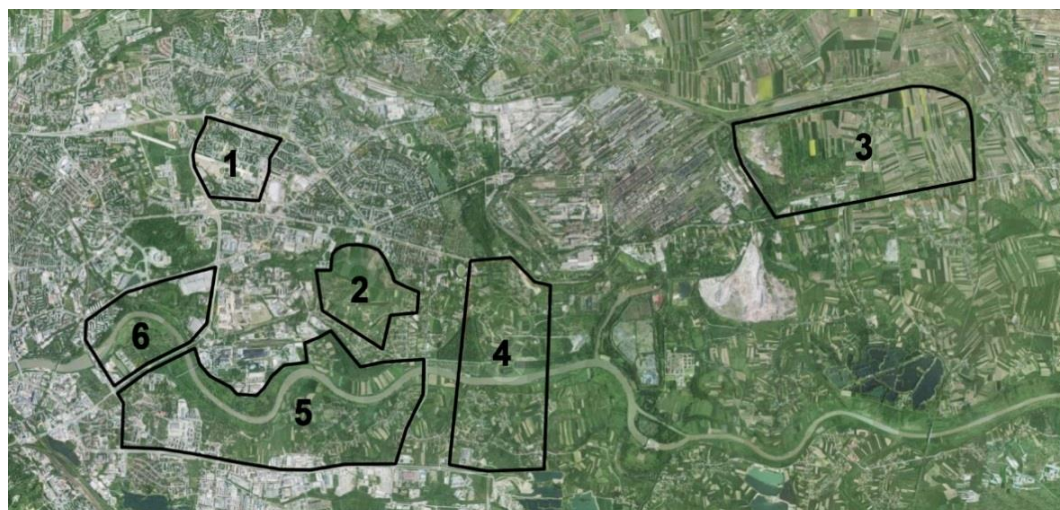
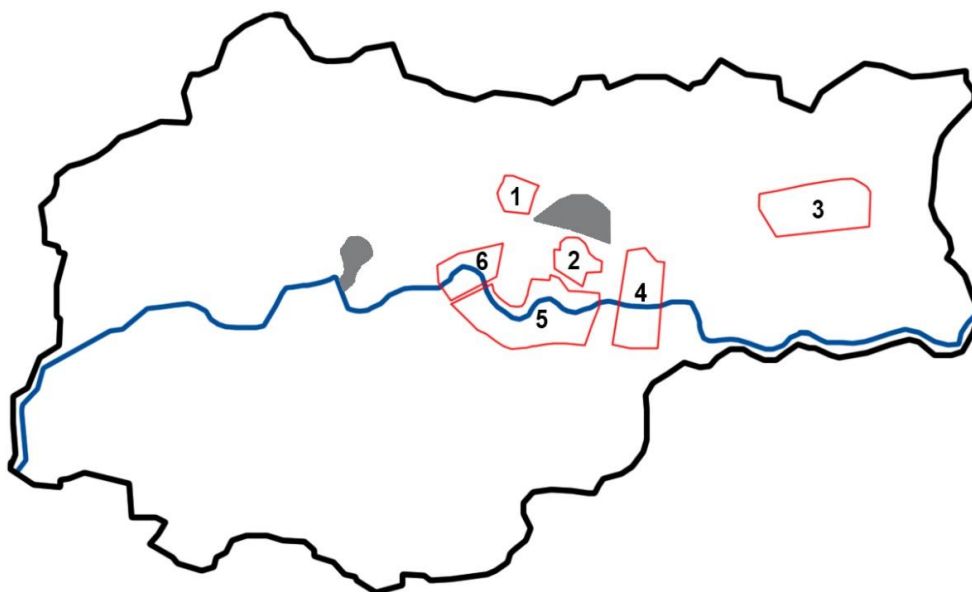
przyjętych na kierunek Krajobraz + Urbanistyka to jeden pełny rok akademicki. Zachęcamy architektów, architektów krajobrazu, planistów oraz osoby z pokrewnym wykształceniem aby zwiększyły swoje szanse na rynku zawodowym poprzez zgłębianie tej unikalnej dziedziny badań i realizacji. [21]

Przedmioty z zakresu kierunku Krajobraz + Urbanistyka są oferowane przez programy studiów podyplomowych MIT School of Architecture and Planning i odpowiadające im kryteria przyjęć. Wydział Studiów Urbanistycznych i Planowania oferuje tytuł Magistra Planowania Miejskiego, podyplomowe studium z tytułem Magistra Planowania Urbanistycznego oraz studia doktoranckie z zakresu Planowania Urbanistycznego i Regionalnego. Jednostka Krajobraz + Urbanistyka w ramach Wydziału Architektury oferuje tytuł zawodowy Magistra Architektury oraz post-zawodowy tytuł Magistra Studiów Architektonicznych, oraz studia doktoranckie z zakresu Historii, Teorii i Krytyki Architektonicznej.

Aby zdobyć tytuł magisterski z zakresu Studiów Urbanistycznych i Planowania ze specjalnością Krajobraz + Urbanistyka, student musi w sposób satysfakcjonujący zaliczyć program studiów zawierający przynajmniej 66 jednostek z przedmiotami na poziomie G lub H, z czego przynajmniej 42 jednostki muszą posiadać przedmioty na poziomie H, oraz napisać pracę dyplomową (projekt końcowy z komponentem tekstowym). Zaliczenie zaawansowanego seminarium lub warsztatu w specjalności Krajobraz + Urbanistyka jest wymaganym przedmiotem dla wszystkich studentów tej specjalności. Oferujemy zaawansowane środowisko akademickie stwarzające możliwości dla prowadzenia studyjnych lub seminaryjnych badań projektowych. Kandydaci SM opracują swój program edukacyjny pod kierunkiem doradcy wydziałowego. Konkretnie kursy są dostosowane do potrzeb kwalifikacji każdego studenta oraz jego naukowych i profesjonalnych celów. [21]

⁵ Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Architektury Krajobrazu, Zakład, a potem Pracownia Projektowania Krajobrazu „PPK”. Dydaktyka prowadzona jest w oparciu przede wszystkim o własne prace naukowe, studia literaturowe, podróże studialne i doświadczenia projektowe; obejmuje następujące przedmioty. Wykłady Teoria i zasady projektowania krajobrazu, wykłady Landscape in English, ćwiczenia kursowe na 2 stopniu nauczania: Projektowanie dużych zespołów krajobrazowych, dyplomy inżynierskie i magisterskie oraz doktoraty i habilitacje.

wanie ważne dla oceny były też autorskie teksty eseistyczne nt. manifestacji idei projektowej oraz różnorodne relacje i opisy związane z wykonaną twórczością, zredagowane wg standardów naukowych.

Ryc. 1a. Obszary opracowania na tle granic miasta w relacji do krakowskiego Starego Miasta oraz Nowej Huty. 1.b. Obszar wschodniego Krakowa z lokalizacjami sześciu tematów. 1. Pas startowy – Park Humanizacji Blokowskiej, 2. Południowe Łąki Nowohuckie – Park Rozrywki na Osi, 3. Kraków Wschód Ruzszcza – Centrum Olimpijskie dla Wszystkich, 4. Kopiec Wandy / Obwodnica Wschodnia – Parkway imienia Anny Ptaszyckiej, 5. Waterfront Łęg / waterfront Rybitwy – Park Metropolitalny Wiślany Korytarz, 6. Łuk Wiślany / Aleja Pokoju – Plombowanie Urbanistyczno-Krajobrazowe. Źródło: opracowanie autorów.

Fig. 1a, The location of the areas under the scope of the design theses within the city limits and their relation to the Old Town and Nowa Huta. 1b. The area of eastern Krakow with the location of the six course subjects. 1. Airstrip – The Residential Block Humanization Park 2. The Southern Meadows of Nowa Huta – The Axis Recreational Park 3. Krakow East Ruzszcza – The Olympic Center for Everybody 4. The Mound of Wanda / The Eastern Bypass – The Anna Ptaszycka Parkway 5. Łęg waterfront / Rybitwy waterfront – The Vistula Corridor Metropolitan Park 6. The Arch of the Vistula / Aleja Pokoju – Filling in the Gaps of the Urban Landscape. Source: original work by the authors.

Pod względem lokalizacyjnym wszystkie sześć parków zaplanowano pomiędzy Krakowem a Nową Hutą, na terenach zaniedbanych, nieposiadających jasnej koncepcji zagospodarowania w planach miasta. Tereny pomiędzy Krakowem a Nową Hutą w okresie planowania i początków realizacji Nowej Huty (1949-1956, ostry reżym stalinowski, socrealizm), były przewidywane jako wielka zielona przestrzeń, różnorodnie zagospodarowana jako „strefa pośrednia”. Inaczej ujmując miał to być urbanistyczno- krajobrazowy „element C” [terminologia Hanny i Kazimierza Wejchertów]; rozdzielający i zarazem spajający w parę dwa „twarde” byty urbanistyczne: Stary Kraków i Nową Hutę. Najlepiej zsyntetyzował i przedstawiał tę koncepcję znakomity plan autorstwa Anny Ptaszyckiej z 1957 roku [24]. Niestety owa świetna koncepcja została stopniowo zniszczona.

W 1956 roku upadł ustrój stalinowski, zakończył swój żywot socrealizm, który był z zasady opresyjny ale w przypadku Nowej Huty szanujący wartości urbanistyczne. Nastąpiła polityczna „odwilż” przywracająca modernizm – najpierw nastąpił okres Gomułkowski (1956 – 1970) a po nim okres Gierkowski (1970 – 1980). Cechowały się one coraz bardziej zdehumanizowanymi blokowiskami⁶, którymi chaotycznie i obrzydliwie zabudowywano wspomniany zielony obszar izolacyjno-kompozycyjny. Wokoło historycznej Nowej Huty – miasta ogrodu, pozostały wielkie obszary „niczyje” oraz narosły wspomniane blokowiska. Nowa Huta która w erze stalinowskiej miała być „lepsza” od Krakowa, a po stalinizmie stała się zaniedbanym pariasem.

Sytuacja urbanistyczno-krajobrazowej klęski w postaci mnóstwa nieużytków i rozproszonych osiedli, drastycznie pogorszyła się wskutek powiększenia obszaru administracyjnego Krakowa. Powstał tak zwany KZM Krakowski Zespół Miejski z Tyńcem i Nową Hutą, rozciągnięty na długość 30 kilometrów. Po transformacji, w pierwszej połowie lat 90 XX wieku, w ramach studium krajobrazowego dla ostatniego Planu Krakowa (wykonanego w Instytucie Architektury Krajobrazu WAPK; Aleksander Böhm z siedmio-osobowym zespołem), stwierdzono na bazie analiz setek jednostek architektoniczno-krajobrazowych pokrywających cały obszar administracyjny powiększonego Krakowa, że tylko 3-7% obszaru (zależnie od przyjętych kryteriów) posiada krajobraz harmonijny, a na 93-97% dominuje brzydota i chaos.

Największą i najgorszą anty-krajobrazową „dziurę” stanowi południowo-wschodni obszar pomiędzy Nową Hutą a pasmem Płaszów-Bieżanów-Prokocim, po obydwu stronach Wisły stanowiącej dla tego obszaru imaginacyjną oś kompozycyjną wschód – zachód. Prostopadle, na kierunku północ-południe tego obszaru, imaginacyjną oś kompozycyjną stanowi przedłużenie historycznej osi Centrum Nowej Huty (Aleja Róż, Plac Centralny, Łąki Nowohuckie), w kierunku centrum pasma Płaszów-Bieżanów-Prokocim. Obszar ten stanowi imponujący potencjał lokalizacyjny dla dopełnienia Krakowa jako policentrycznej super-nowoczesnej metropolii, gdyż nie jest obciążony ograniczeniami konserwatorskimi; np. możliwa jest zabudowa wysokościowa.

Te właśnie południowo-wschodnie zaniedbane tereny zielone, znajdujące się w granicach administracyjnych Krakowa, stały się wraz z byłym lotniskiem „boiskami treningowymi” dla nauczania projektowania w konwencji urbanistyki krajobrazu jako aksjologii – studiowania i tworzenia wartości wysokich [32]:

1. Obszar pasa startowego na dawnym lotnisku Czyżyny-Rakowice, obecnie środek zespołu osiedli „Na lotnisku”;
2. Obszar na południe od Placu Centralnego, chronione „Łąki Nowohuckie” i dalszy „zaniechany i zaniedbany” obszar w kierunku Wisły;
3. Obszar na wschód od ruiny nowohuckiego kombinatu, sięgający wschodniej granicy administracyjnej Krakowa;
4. Obszar na południe od zachodniego skraja nowohuckiego kombinatu (Kopiec Wandy), prowadzący wzdłuż trasy mostowej -obwodnicy wschodniej;
5. Obszar obustronnych wybrzeży Wisły na wysokości elektrociepłowni Łęg i obwodnicy południowej Rybitwy;
6. Obszar pomiędzy Łukiem Wiślany z Portem Rzecznym, na zachód od

⁶ W Związku Sowieckim te dwie fazy „post - odwilżowego soc - modernizmu” nazywano odpowiednio „najpierw boczki Chruszczowa potem blokowiszczą Breżniewa” [19].

poprzednio wymienionego tematu piątego, a Aleją Pokoju, jedną z trzech głównych arterii Kraków – Nowa Huta (temat w opracowaniu).

Ad 1. Pas startowy – Park Humanizacji Blokowisk

Do schyłku lat 60 XX wieku tereny dawnego lotniska były wspinałą ponad stuhektarową łąką przeciętą na pół niemień wspinałym prawie białym betonowym pasem „runway’u” czyli pasa startowo-ładowiskowego samolotów wojskowych o kierunku wschód – zachód czyli od strony Nowej Huty w stronę Starego Krakowa.

Ryc. 2. Ilustracje prezentują wybrane możliwości spięcia kompozycyjnych elementów akompozycyjnych. Są to przykłady humanizacji przestrzeni poprzez wprowadzenie uporządkowanej zieleni, doposażenie terenu w brakującą infrastrukturę społeczną. Źródło: materiały z archiwum Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu

Fig. 2. Illustration present chosen possibilities of compositionally connecting a compositional elements. They are examples of the humanization of a space by introducing composed greenery and providing much needed social infrastructure to the area. Source: materials from the archive of Landscape Architecture Design Laboratory

Obszar ten stanowił kapitalny teren rekreacyjno sportowy dla przeróżnego użytkowania cichego i głośnego, indywidualnego i zbiorowego, biernego i czynnego. Absurdalna decyzja władz i planistów skazały tę mega-łąkę na zabudowanie przez blokowisko. Pierwszy konkurs na ten temat nie dostarczył pracy do realizacji. Natomiast drugi konkurs przyniósł pierwszą nagrodę, która mimo narzuconych drastycznych wymogów inwestycyjnych, „przynajmniej” zachowała w centrum łąkę i pas startowy, otoczone obustronnie osiedlami.

Projekt realizacyjny dostał się w inne ręce i doprowadził do katastrofalnych blokowisk, jednak z pozostawionym „mimo wszystko” pasem startowym. W połowie długości pasa na jego obrzeżu został zrealizowany kościół, stanowiący mimo wysokości nieprzekraczającej skali bloków – rzeczywiste centrum kompozycyjne całości inwestycji. W ostatnich latach – na mocy kolejnej skandalicznej decyzji władz pas został zniszczony, oddany do dyspozycji deweloperom pod kolejne, współczesne blokowiska. Pierwotnie wspaniałe i wyjątkowo oryginalny krajobraz „między miejski” został całkowicie zdegradowany.

Temat pasa startowego z otoczeniem, jeszcze przed wkroczeniem deweloperów został opracowany w Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu jako akademickie przedsięwzięcie urbanistyczno-krajobrazowe Pas Startowy – Park Humanizacji Blokowisk. W momencie wykonywania akademickiego projektu, pole działania stanowiło wielkie wnętrze urbanistyczno-krajobrazowe. Stanowiło niezabudowaną łąkę pozostałą jako resztką lotniska. Miała kształt eliptyczno-soczewkowy, zamkniętą od południa i od północy blokowiskowymi osiedlami imienia lotniczego „Dywizjonu” i lotniczego „Pułku”. Tworzyły one ściany wnętrza „pół-subiektywne”. To wnętrze było symetrycznie przecięte pasem startowym o kierunku wschód – zachód, ograniczone ulicami im. Marii Dąbrowskiej i Prof. Izzydora Stelli Sawickiego. Wnętrze to miało wymiar około 500x1500 metrów.

W wielu projektach pas został świetnie wydobyty funkcjonalnie i kompozycyjnie. Znalezione szereg sposobów na zintegrowanie jego linearnej płaszczyzny z otoczeniem parkowym i z dalej odsuniętymi zespołami osiedlowymi. Uzyskano to poprzez trasy chodników, place i placiki; poprzez kompozycje z tworzywa przyrodniczego: drzew, krzewów, trawników, akwenów; a także dzięki urządzeniom terenowym i kameralną tzw. małą architekturą. Uzyskano doprawdy świetne efekty intencjonalnego „uzdrowienia” blokowisk poprzez artystyczne i ekologiczne „arkana” urbanistyczno-krajobrazowe.

Ad 2. Południowe Łąki Nowohuckie - Park Rozrywki na Osi

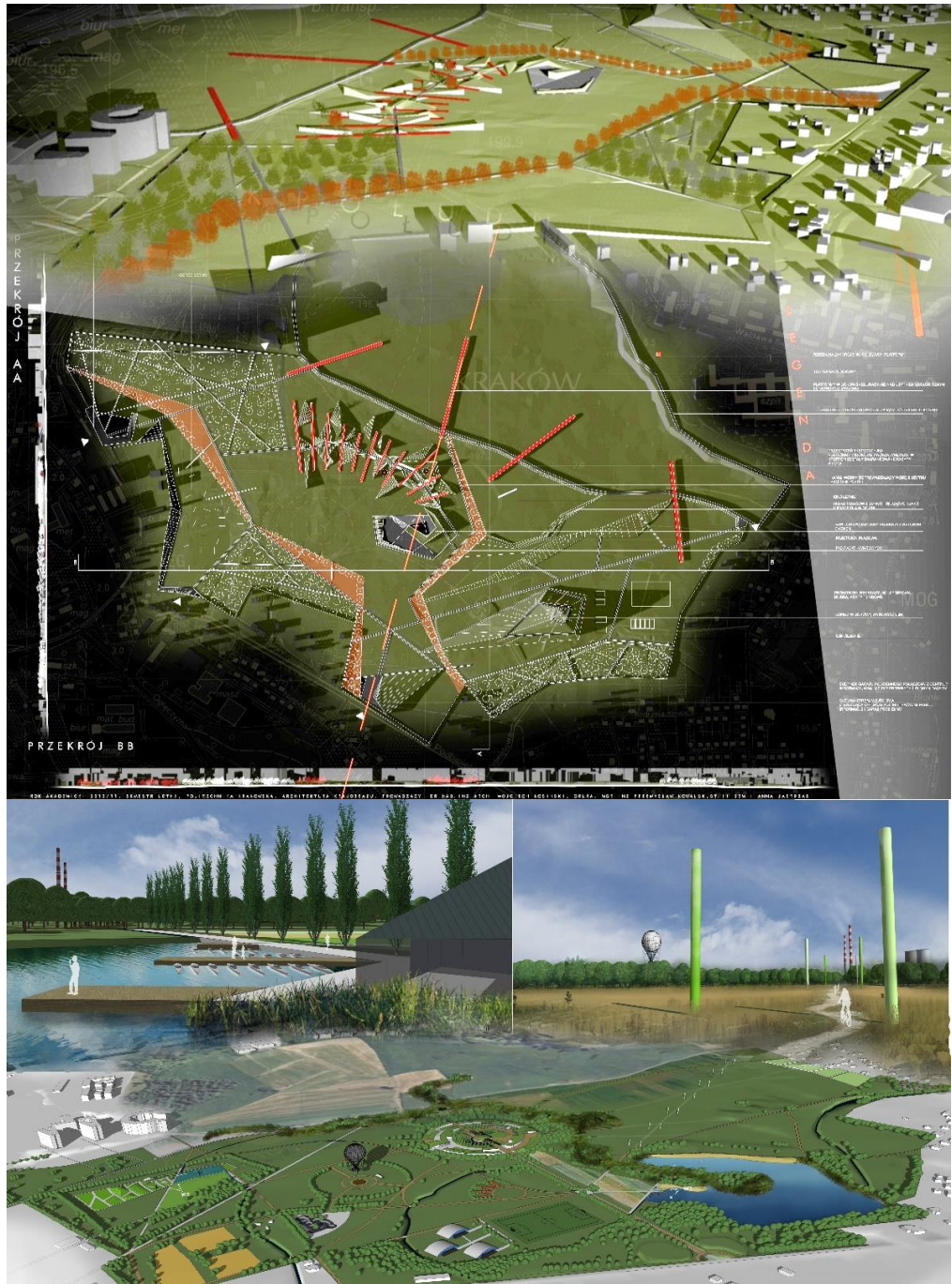
Na Wielkiej Osi Nowej Huty, na południe od Placu Centralnego, z perspektywą na Pogórze Wielickie i Tatry, zadano akademicki temat analityczno- projektowy, minimalnego zagospodarowania zabezpieczającego chroniony prawem Użytek Ekologiczny Łąki Nowohuckie, a dalej w kierunku południowym wykreowanie śmiałego Parku Rozrywki na Osi, sięgającego w pobliże Wisły. Wytyczne ideowe w zakresie urbanistyczno-krajobrazowym dotyczyły przede wszystkim dwóch aspektów. Po pierwsze należało dążyć do harmonijnego wpisania Parku w zróżnicowane otoczenie: 1. po stronie północnej - Użytek Ekologiczny, a 2. po stronie południowej - chaotyczne bezwartościowe osadnictwo wiejsko podmiejskie. Po drugie należało skomponować Park Rozrywki jako neo modernistyczne założenie sztuki parkowo ogrodowej 21-go wieku, z uwzględnieniem dominującej kompozycyjnie Wielkiej Osi.

Całość przedsięwzięcia liczy około 2000x2000 metrów, w tym północną połowę stanowią łąki, a południową projektowany Park Rozrywki.

Jednak dla nieco postmodernistycznej prowokacji artystycznej przyjęto pod względem programowym fragmentarycznie – w miejscach zdegradowanych - świadomie nieco kiczowate i prowincjonalne, plebejskie rozrywki w gatunku: „Wesołe Miasteczko i Kolorowe Jarmarki”. W innych – ładniejszych, harmonijnych miejscach postąpiono przeciwnie; nakazano poszukiwanie koncepcji dla awangardowych, wyrafinowanych artystycznie dzieł sztuki ogrodowo parkowej, dedykowanych nowemu milenium. Kompozycja całości miała być odpowiedzią na idee urbanistyki krajobrazu – pod względem nieinwazyjnego wpisania w miasto i w kategoriach rozmachu twórczego - „ogarnięcia” dużych skal terytorial-

nych. W szeregu projektów uzyskano świetne rezultaty - funkcjonalne i ekologiczne - oraz piękne, awangardowo artystyczne.

Ad 3. Kraków Wschód Ruzsca - Centrum Olimpijskie dla Wszystkich

Ryc. 3. Rzuty i widoki perspektywiczne projektów rekreacyjnego parku. W trójwymiarowej kompozycji prac widać wyraźny nacisk na wydobywanie powiązań widokowych oraz ich twórcze wykorzystanie. Źródło: materiały z archiwum Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu

Fig. 3. The plans and perspective views of design proposals for a recreational park. The three-dimensional composition of the presentations shows an clear attempt at highlighting the relations between visual points of interest and their creative use. Source: materials from the archive of Landscape Architecture Design Laboratory.

Lokalizacja stanowi wschodni skraj Krakowa pomiędzy wschodnią granicą Kombinatu a wschodnią granicą administracyjną "miasta". Niniejszy cudzośćw oznacza że mamy w tym miejscu do czynienia z przestrzenią niemiejską, z absolutnym przeciwieństwem miasta. Ta sytuacja ukazuje absurd powiększania obszaru administracyjnego miasta zupełnie bez sensu; bez realnej nadziei na "umiastowienie" tego rejonu przez dziesiątki lat. Takie postępowanie jest przeciwieństwem kultury i cywilizacji Zachodniej, w której granice miasta są zakreślane tam, gdzie rychło pojawia się miejskie zainwestowanie; a nawet obszar ściśle zabudowany tkanką miejską bywa rozgraniczony pomiędzy dwa osobne byty urbanistyczne. Np. będące "na styk" ściśle zabudowane: Paryż i Nanterre z dzielnicą Defense, stanowią osobne gminy miejskie.

Wobec zupełnego braku zainwestowania wielkiego, kilkuset hektarowego obszaru (z wyjątkiem maleńkiej, zwartej i malowniczej miejscowości Ruszcza na obrzeżu), o zwartej czworokątnej formie (o dłuższym boku wschód-zachód około 3500 m); dobrze powiązanego transportowo koleją i otaczającymi drogami – zaproponowano stworzenie w tym miejscu Centrum Olimpijskiego, dostępnego też do powszechnego użytkowania sportowego i rekreacyjnego.

Wobec mnóstwa wolnego miejsca i braku jakichkolwiek restrykcji konserwatorskich oraz braku propozycji planistycznych, zadano do opracowania wielkie efektowne byty przestrzenne – sztuczną górę dla turystyki i wspinaczki, zespół sprzężonych trzech skoczni narciarskich w tym "mamut" dla skoków o długości 300 metrów. Oprócz tych obiektów i kompletu urządzeń sportowych, zaprojektowano miasteczko olimpijskie o prawdziwie miejskiej strukturze, oraz wiele innych, bardziej dowolnych elementów dla rekreacji.

Dzięki pobudzonej przez odważne programy wyobraźni projektujących studentek i studentów, uzyskano kilka prac które bez skrupowania można by przedstawić w najbardziej renomowanych opublikować z dziedziny urbanistyki krajobrazu. Na zasadzie dygresji – wyżej przedstawiony rejon "Daleki Wschód Krakowa" związany ze zdekapitalizowanym

Kombinatem spowodował zainteresowanie dydaktyczne w PPK niedaleką „Żwirownią”. Jest to iście niesamowite nieeksploatowane gigantyczne wyrobisko na planie gruszki, istny księżycowy *land-art / earth-work*. Tamże zlokalizowane zostały – wielce udane – urbanistyczno-krajobrazowe dyplomowe projekty magisterskie na tematy; Centrum Sportów Motorowych i Motoryzacji z głównym kulminującym torem wyścigowym Formula 1 Kraków; oraz Centrum Tenisa Wyczynowego i Rekreacyjnego z głównym dominującym zespołem kortów Tennis Masters Kraków.

Ad 4. Kopiec Wandy / Obwodnica Wschodnia – Parkway imienia Anny Ptaszyckiej

Zachodni skraj Kombinatu, zwrócony w kierunku miasta / dzielnicy Nowa Huta wzdłuż osi wyznaczonej m.in. Aleją im. Tadeusza Ptaszyckiego (głównego projektanta Nowej Huty), jest w sensie urbanistyczno-krajobrazowym wyznaczony i zaakcentowany dwoma skrajnie różnymi obiektami: socrealistycznym Centrum Administracyjnym – oraz prahistorycznym Kopcem Wandy. U stóp Kopca planowane jest przeprowadzenie obwodnicy wschodniej Krakowa jako trasy mostowej N-S przekraczającej Wisłę, a dalej skierowanej do skrzyżowania z obwodnicą południową Rybitwy – i dalej do autostrady. Jest to ważne wyzwanie wieloprzestrzenne: funkcjonalno-programowe i urbanistyczno-krajobrazowe.

Oficjalny plan tej trasy jest fatalny, niezaprojektowany jako kreacja, bez jakiegokolwiek interesującej obudowy przyrodniczej ani kulturowej. Jest poprowadzony wynikowo, "meandrujący" według drobnych lokalnych uwarunkowań. Są one mało ważne wobec rangi wielkiej obwodnicy metropolitalnej, będącej jednocześnie odcinkiem tranzytu krajowego i międzynarodowego. W zespole dydaktycznym PPK zdecydowano postawić to zadanie jako polemiczne wobec planu oficjalnego. Wytyczne akademickie zostały sformułowane jako Parkway imienia Anny Ptaszyckiej, wyżej wspomnianej znakomitej autorki kultowego Planu Krakowa z 1957 roku, oraz wybitnej projektantki zieleni w pierwotnej części Nowej Huty.

Cała trasa obwodnicy: od podnóża Kopca Wandy – poprzez most na Wiśle – do skrzyżowania z obwodnicą południową Rybitwy (długość około 2,5 km), została zadana jako linia prosta, której oś jest zamknięta perspektywnie w kierunku Kopca. W ten sposób Parkway imienia Anny Ptaszyckiej „spotyka się” w tym rejonie z aleją im. Tadeusza Ptaszyckiego, jej partnera zawodowego, a prywatnie męża. Parkway – modernistyczna formuła „UK – USA”, była propagowana w Polsce przez Janusza Bogdanowskiego.

W przeciwieństwie do „szybkich, krajobrazowo chłodnych” autostrad i tras szybkiego ruchu, parkway cechuje się: mniejszymi dopuszczalnymi szybkościami jazdy, niewymagającymi ekranowania, pozwalającymi na zainteresowanie otoczeniem. A także: gęstszymi zjazdami / wjazdami, bogatszą zielenią i rzeźbą terenu przy poboczach, oraz stosownie treściwymi obiektami w sąsiedztwie.

Ryc. 4. Plan oraz widok perspektywiczny centrum olimpijskiego – przestrzeni kształtowanej jako park w wielkiej skali. Wyróżniającymi się elementami koncepcji są nowoczesne formy komponowania urbanistyczno-krajobrazowego takie jak wyrafinowane konstrukcje inżynierskie lub sztuczna góra. Poza tym projekt rozwiązuje tradycyjne problemy z zakresu planowania oraz projektowania specjalistycznych obiektów sportowych, parków i przestrzeni publicznych. Źródło: materiały z archiwum Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu

Fig. 4. The plan and perspective view of the design of the Olympic Centre - a space shaped like a park on a grand scale. Modern forms of landscape and urban composition, such as elegant structures and an artificial mountain are the highlights of this design proposition. The overall concept is an attempt at tackling the traditional issues related to the planning and design of specialist sports facilities, parks and public spaces. Source: materials from the archive of Landscape Architecture Design Laboratory.

Idea ta została w zadaniu akademickim PPK zaadoptowana jako projekt urbanistyczno-krajobrazowy, stanowiący wielkoskalową „rubież” wschodnią urbanizującego się Krakowa. Dlatego zaprogramowano dla niej „obudowę” szczególnie bogatą programowo i atrakcyjną krajobrazowo – jako prawdziwy fragment metropolitalny. Ważnymi jej składnikami są: przedsięwzięcia nadwodne przy obydwu przyczółkach projektowanego mostu na Wiśle; a harmonijnie wzdłuż trasy - ekscytujące przejścia nad jezdnią - zielone, poszerzone na kształt ogrodów (ang. *the lid* - pokrywka).

Ryc. 5. Dwie odmienne koncepcje rozwiązania *parkway'u* wraz z terenami otaczającymi. Każda z wizji oparta jest na zasadzie poszukiwania kompozycji urbanistyczno-krajobrazowej zarówno w sensie planimetrycznym jak i stereometrycznym. Dominanty funkcjonalne zyskują walor dominant kompozycyjnych. Źródło: materiały z archiwum Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu

Fig. 5. Two different conceptual designs of the parkway and its surrounding areas. Each of the designs is based on the principle of seeking an urban and landscape composition both in the plan and in the third dimension. The functional dominants are given the role of compositional dominants. Source: materials from the archive of Landscape Architecture Design Laboratory.

Także zaprogramowano obowiązkowo zespoły mieszkaniowo – usługowe, nowoczesne, zwarte, o charakterze zdecydowanie miejskim, w tym między innymi, zabudowę wysokościową (np. „brama miejska 21 wieku”). Projekt obudził niestandardowe zaangażowanie studentek / studentów, pełne innowacyjności oraz ambicji z niewymuszoną samodyscypliną, zwieńczoną kilkoma znakomitymi dziełami i nietypowo wysoką średnią poziomu ogółu prac.

Ryc. 6. Plany oraz widoki perspektywiczne koncepcji projektowych parku o skali metropolitarnej. Ukazują one różne możliwości kształtowania krajobrazu urbanistycznego z przemieszaniem funkcji od usługowych poprzez mieszkaniowe oraz rekreacyjne przy zachowaniu wartości ekologicznych. W pracach kładziony jest nacisk na kwestie kompozycji urbanistyczno-krajobrazowej, powiązań widokowych, poszukiwania terenów dla wprowadzenia zabudowy wysokościowej w sposób bezinwazyjny oraz kształtowania systemów przestrzeni publicznych ze znaczącym wkładem terenów zieleni. Źródło: materiały z archiwum Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu.

Fig. 6. The plans and perspective views of the design concepts of a metropolitan-scale park. They illustrate the possibility of shaping the urban landscape with a mixed set of uses, ranging from services to residential and recreational functions, while preserving the environmental potential of the area. The designs highlight the issue of urban and landscape composition, relations between points of visual interest, the identification of areas suitable for the introduction of high-rise buildings in a non-invasive manner and the shaping of the systems of public spaces with a substantial share of green areas. Source: materials from the archive of Landscape Architecture Design Laboratory.

W sąsiedztwie wyżej opisanego projektu nr 4, w kierunku zachodnim tj. w stronę śródmieścia Krakowa, na wyższym odcinku Wisły, w dół biegu rzeki od mostu Nowohuckiego, zaprogramowano wzdłuż Wisły po jej obydwu stronach, wielki park miejski o charakterze

mieszanym. Nabrzeża zaprogramowano z zasady jako pasma rekreacyjne o mieszanej strukturze zieleni i powierzchni biologicznie czynnych; oraz zespołów rozrywek i sportów wodnych. Założeniem było rozwiązanie kwestii wahań poziomu wody w Wiśle – stosownie zagospodarowanych polderów zalewowych; oraz uniezależnienie lokalnych akwenów rekreacyjnych (baseny plażowe, mariny) od wspomnianego wahań poziomu wody w Wiśle. W głębi lądu, np. wzdłuż obwodnicy południowej Krakowa – ul. Rybitwy, zaprogramowano intensywnie zabudowane dzielnice miejskie w konwencji „miasta ogrodu 21 wieku” z uwzględnieniem śródmiejskich usług i zabudowy wysokościowej.

Ad 5. Waterfront Łęg / waterfront Rybitwy – Park Metropolitalny Wiślany Korytarz

To przedsięwzięcie urbanistyczno-krajobrazowe, które w pracach akademickich osiągnęło imponująco wysoki poziom, stanowi jednocześnie wybitnie ważny aspekt „uzupełniania wielkiej pustki południowo-wschodniej” w obszarze administracyjnym Krakowa. Należy sobie uświadomić, że poprzez projektowany obszar przebiega prostopadle do Wisły, środkowy odcinek wspomnianej teoretycznej Wielkiej Osi Nowej Huta – Płaszów-Bieżanów-Prokocim. Ta oś daje szansę potraktowania jej jako imponującego „elementu krystalizującego przestrzeń miejską” [według terminologii Kazimierza Wejcherta].

Ten element urbanistyczno-krajobrazowy Wielkiej Osi północ-południe, w krzyżowym układzie z ww. obwodnicą południową Krakowa – ul. Rybitwy o kierunku wschód-zachód (stanowiącą element rusztu ww. KZM Krakowskiego Zespołu Miejskiego) winny być pretekstem dla priorytetowego przedsięwzięcia makro inwestycyjnego, które przyczyniłoby się do policentryzacji i metropolitalnego wymiaru / krajobrazu Krakowa. Nawiasem komentując: od czasu gdy Krystian Seibert (1930-2015, generalny projektant i główny architekt Krakowa) zaprojektował ruszt KZM-u, (z którego powstały tylko dwie podłużnice: „pusta” w sensie obudowy arteria Rybitwy i „dziurawa” w sensie obudowy Aleja Pokoju, vide podrozdział poniżej - Ad 6., plus dwie ich poprzecznice), w Chinach zbudowano od zera kompletne wspaniałe miasto 7,5-milionowe Szeszen.

Ad 6. Łuk Wiślany / Aleja Pokoju – Plombowanie Urbanistyczno-Krajobrazowe

W miarę rozwijania się transformacyjnych tendencji wpływających na inwestycje budowlane, intensyfikują się procesy „plombowania” Krakowa. Terminologia administracyjna określa takie inwestycje zabudową „uzupełniającą”. Witold Cęckiewicz nazywa ów proces „dopowiadaniem miasta”, o ile kontekst otaczający nową inwestycję jest wartościowy. Określenie to odnosiło się do kwestii aranżacji południowej części Placu Centralnego. Można w tej mierze dotknąć jeszcze bardziej subtelnej kwestii, mianowicie budowanie nowych / nowoczesnych inwestycji na styk z zabudową zabytkową, lub wręcz wewnątrz niej. W tym przypadku wchodzi w grę wysoka, arcy skomplikowana i z zasady kontrowersyjna a przynajmniej dyskusyjna, wieloraka i każdorazowo indywidualna problematyka konserwatorska, zwana w znacznym uproszczeniu „nowe w starym”, a bardziej elegancko „nowe w dawnym”. Tej wielkiej sprawie był poświęcony znakomity 2-gi Kongres Konserwatorów Polskich w 2015 r. Zagadnienia te są arcy ściśle związane z kwestią krajobrazów urbanistycznych.

W dziedzinie urbanistyczno-krajobrazowego plombowania na obszarach miast można - w wielkim uproszczeniu - wyróżnić trzy główne skale postępowania: 1.plomba architektoniczna, czyli najczęściej jeden lub kilka nowych budynków wstawionych w niekompletną pierzeję lub narożnik; 2.plomba urbanistyczna czyli najczęściej kwartał lub parę kwartałów (ew. bloków), wstawionych w niekompletny zespół urbanistyczny (ew. w niekompletnym osiedle); 3.plombowanie wielkoskalowe czyli zabudowywanie wielkich obszarów inwestycyjnych w miastach. Powstają najczęściej na peryferiach, w formie dzielnic o pełnym programie miejskim, np. z bezpieczną estetycznie zabudową wysokościową zlokalizowaną z dala od zabytków; oraz z wzbogaconym programem rekreacyjnym i parkowym. Istotne dla tych przedsięwzięć jest prawdziwe „plombowanie”, to znaczy powiązanie kompozytycznie z miastem, a nie przypadkowe „dostawianie”.

Wielce istotna również w tej wielkoskalowej mierze – a nawet szczególnie nośna – jest urbanistyka krajobrazu. Arcydziełem na tym polu jest podparyska/paryska dzielnica Defense skomponowana na Wielkiej Osi wspólnej ze Starym Paryżem. Ambitnym mega przedsięwzięciem urbanistyczno-krajobrazowym o charakterze uzupełniającym, kontynuującym oś i siatkę urbanistyczną tradycyjnego śródmieścia jest Wiedeń Południowy *Wien Süd* a także pod/madryckie Vallecas. W dziedzinie przyszłościowej znakomitym wyzwaniem urbanistyczno-krajobrazowym są plany i koncepcje Grand Paris pod kierunkiem urbanistycznym Rolanda Castro i architekta Jean Nouvel'a.

W tym trzecim z wymienionych charakterze: makro - plomby urbanistyczno-krajobrazowej, zaprogramowano najnowszy projekt semestralny w PPK. Zlokalizowany został w sąsiedztwie wyżej opisanego projektu nr 5, w kierunku północno zachodnim tj. w stronę śródmieścia Krakowa, na wyższym odcinku Wisły, ujmując w górę biegu rzeki od mostu Nowohuckiego do mostu – stopnia wodnego Dąbie. Na tym odcinku znajduje się piękny naturalny łuk wiślany z polderowymi łąkami i port rzeczny – całkowicie zaniedbane. Wschodni skraj podjętej lokalizacji stanowi rozległy hipermarket M-1, a północną granicę Aleja Pokoju, ważna arteria łącząca Kraków centralny z Nową Hutą. Środkiem obszaru jest ogromna pusta łąka - całkowicie zaniedbany ugór, stanowiąca miejsce spotkań marginesu społecznego. Obszar jest więc „dziurą znaczeniową” bez wizji, bez planu i bez decyzji ze strony oficjalnej; a wizualnie chaotyczną i odstręczającą, acz dla przyszłości miasta wielce ważną i potencjalnie atrakcyjną.

W okresie przygotowywania niniejszego artykułu (pierwszy kwartał 2016 r.) została w PPK opracowana przez nauczycieli akademickich propozycja programowa dla obszaru numer 6, i aktualnie znajduje się w etapie wstępnym prac ze studentami. Po jej pomyślnym wdrożeniu i uzyskaniu dorobku w postaci gotowych projektów, całość materiałów dla obszarów 1 – 6 ukaże wirtualne wypełnienie braków i luk („dziur”) w południowo – wschodnim rejonie Wielkiego Krakowa, który dzięki temu, zamiast miasta - nieudacznika w sensie inwestycji urbanistyczno-krajobrazowych 21 wieku, przybrałby w tym *sensie*⁷ postać pięknej metropolii.

6. KONKLUZJA: URBANISTYKA KRAJOBRAZU – WIELKA SZTUKA WIELKIEGO PORZĄDKU I PIĘKNA

Promując i objaśniając pojęcia tytułowe niniejszego artykułu: urbanistykę krajobrazu i krajobraz urbanistyczny, można nieco zaskakująco porównać je do projektowania i do wyglądu „wielkiego porządku w architekturze” (Alberti, Michał Anioł, Palladio, itd.). Był on i jest nadal superstrukturą fasady dużego i eleganckiego budynku; tworzy ład. Obejmuje on całą wysokość przedsięwzięcia, podzielonego wewnątrz „rusztu” np. na kondygnacje. Gdyby wyobrazić sobie iż fasada o wielkim porządku zostaje położona poziomo na płask i jej ruszt staje się modelem urbanistycznym miasta lub jego fragmentu, wówczas struktura wielkiego porządku odpowiada urbanistyce krajobrazu, a drobniejsze elementy wewnątrz niej mogą odpowiadać architekturze krajobrazu.

Wewnątrz tego makro porządku w kompozycji urbanistyczno-krajobrazowej, wstawiane są mniejsze elementy i detale estetyczne, analogicznie jak we wspomnianym gmachu: kolumny jednokondygnacyjne okna, gzymsy, rzeźby, reliefy, sgraffita, itd. Można więc w tej mierze przerzucić intelektualny most: urbanistyka krajobrazu stanowi wielkoskalowy ruszt estetyczny, będący kanwą dla pięknego szczegółu o kameralnej i ludzkiej skali. Być może, tak rozumiana struktura miasta może być pomocna w poszukiwaniu wspomnianego paradygmatu nowoczesnego miasta 21 wieku. Oprócz kwestii struktury, drugim najważniejszym czynnikiem dla idei dobrego i pięknego nowoczesnego miasta, w którym pomocna może być urbanistyka krajobrazu, jest kwestia czynników naturalnych.

⁷ Por. Por. "Back to the Sense of the City" - hasło 11-go Międzynarodowego Kongresu "V.C.T." Virtual City and Territory, Kraków 2016.

Urbanistyczno-krajobrazowa była w swej istocie, idea sanacji miasta przemysłowego od XVII wieku. Idea popłynęła najpierw od Ledoux, potem od Central Parku, następnie od Miasta Ogrodu, którą niestety europejscy pionierzy modernizmu przekształcili w blokowiska, a F. L. Wright w krajobrazowy chaos (*The Broad-acre City*). To co popsuł w urbanistyce i krajobrazie stary modernizm, winien naprawić nowy modernizm, współczesny i nowoczesny. Znakomitym po temu narzędziem jest urbanistyka krajobrazu. Dlatego winna ona stanowić wybitny przedmiot badań i kształcenia akademickiego, aby w konsekwencji stała się czynnikiem warsztatu myślowego, projektowego i realizacyjnego u młodych twórczych pokoleń [13].

LANDSCAPE URBANISM AND THE URBAN LANDSCAPE. THEORY, PRACTICE, EDUCATION

In the XXI century, the scientific fields of urbanism and landscape design are becoming ever closer, yet still too slowly and insufficiently. Yet, their more and more active integration raises the chances of discovering the modern “philosopher’s stone” – a paradigm of the city fit for the new millennium. This is the cause of the current need to further develop the discipline of landscape urbanism, along with the need to broaden and deepen the studies on both urban and landscape-based factors, due to the explosive development of cities – both outwards and inwards – along with the simultaneous crisis of, as well as the lack of proper and effective paradigms of the art of shaping cities that could be termed appropriate to current conditions, while preserving the best qualities presently found in these cities at the same time [11].

The crisis and the general lack of good theory is followed by a disorientation on behalf of real estate developers and destruction by the hands of designers and planners. Bad practice is currently the norm, steadily becoming worse over time, resulting in the reality of urbanism becoming hostile to a more landscape-oriented approach. Facing the current crisis, which drastically reveals itself in poor aesthetics of the modern newly designed and expanded urban spaces (which, by extension, is a crisis of the landscape), the proper development and strengthening of the role of the discipline of landscape urbanism is highly recommended. Each and every country can benefit from such a development, yet especially those which are aesthetically backwards, with Poland being at the forefront.

1. FROM LANDSCAPE ARCHITECTURE [2] TOWARDS LANDSCAPE URBANISM [3]

The particular duality of attitudes towards the matter of the relation between built structures and complexes of said structures, that are referred to as “architecture”, and their natural surroundings, referred to as “the landscape”, is most interesting. A comparative analysis of this dualism is highly enlightening, especially at a time when the need for landscape urbanism seems as dire as ever. To give an example, this dualism has been present since the very beginning (1945) of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology, the alma mater of the Authors of this article. This dualism is of a universal character and has been observed over the years in countless manifestoes, designs and projects in various countries. It is expressed through two mutually exclusives formulas, that of 1. “architecture in the landscape”; and 2. “landscape architecture”.

The most distinct followers of these two trends, both greatly respectful of each other, having remained friends in private, were the professors: ad. 1 Włodzimierz Gruszczyński and ad. 2 Zygmunta Novák. The style of architecture “in” the landscape is based on the

deliberate focusing on architecture and the “toning down” of the role of its “surroundings”. This aesthetic style is often intentionally highlighted in design visualization.

On the other hand, the style that emphasises landscape architecture, which has become a creative discipline in its own right, focuses on the goal of establishing the harmonious role of all of the elements within a space, both those already existing and those that are newly designed. Here, the landscape is not the background of architecture, but everything that can be seen is an equally important synthetic entity [14].

As the famous maxim by Hanna Adamczewska Wejchert goes, the author of a work of “architecture in a landscape” seeks to “make a scene”, while the author of landscape architecture seeks to “construct a scene”. Providing another explanation for this differential: the design of an architect who wants to create architecture in a landscape expresses “elitism”, while the design of landscape architecture expresses “egalitarianism”.

The two books by Aleksander Böhm that are referenced in the title, illustrate the depth of the scalar divide in terms of the study and the design of landscape architecture in Poland. Its scope starts at the micro-scale, which can be expressed as the detail of a sculpture, the element of the surface of a road, a small bush or a single tree, while the macro-scale can be exemplified by the ability to make statements like: the landscape of the Netherlands is usually harmonious, while that of Poland usually is not. Over the course of the XX century the art of studying, teaching and shaping of the landscape, previously oriented mainly towards gardening and the natural environment, has broadened its scope.

It explores urban spaces and stretches its field of competence even wider, aiming to participate in large scale spatial planning, touching matters related to economy and the spheres of politics. Between these extremes in terms of scale and the level of precision, between the proverbial piece of furniture (*arredo urbano* in Italian), designed by a landscape architect and the region, country or even continent, falling under the jurisdiction of multidisciplinary teams headed by macro-scale planners – there lies the space governed by landscape urbanism.

Landscape compositions (“landscape wholes” according to Bogdanowski) have been unknowingly created by humans since the dawn of culture, by the assembly of natural and man-made elements in a single space. The pages of the history of cultural and natural “landscapes of man” (Geoffrey Jellicoe: *Landscape of Man*) [10] were written by real estate developers, designers, contractors and overseers of gardens and parks. A marked separation has occurred between the designers of elements of the hard, structural medium and those of the “soft and green” one.

It is for these reasons that ever since the emergence of the discipline of landscape architecture, there has existed the widespread belief that its domain is associated with gardening and the general research, practice and education focused on the natural. Following this train of thought, the opinion that this discipline should be confined to the walls of agricultural universities became very common, often repeated and promoted by leading architects, while the fact that landscape architecture is being taught at Architectural Faculties, like the one at the Cracow University of Technology, was perceived as an oddity.

A wonderful counter to these insinuations was the official statement delivered at the Society of Polish Architects in Krakow and at the Cracow University of Technology by the outstanding British “dual professional” Michael Dane, both a conventional and landscape architect from Weimar, the author of many excellent projects implemented around the world, on five continents. After paying a visit to the part of the Faculty where landscape architecture is taught at the Cracow University of Technology, he stated that, based on his experience, he thinks that landscape designers that have graduated from technical universities fare much better than those from agricultural ones, as they are able to achieve a much better balance between the “soft” and the “hard” parts of the landscape in their designs.

Meanwhile, the reality of the matter has, at least since the Baroque, been that large green residential and representative complexes have grown to become so complex, that when describing them in a general manner, we would have to label them as works of both landscape and urban design, with only their fragments properly fitting the definition of being works of architectural and landscape design. Examples include Nymphenburg, Sanssouci, the Versailles, the Grand Axis of Paris and the Washington Mall [30]. This is why the landscape is as much a partner to the agricultural sciences as it is to technical and artistic ones. The Versailles is a particularly outstanding example of this synthesis of urban and landscape design. It is a wonderful, harmonious, multi-axial spatial complex: formed by the city, the palace and the park.

A synthesis of the combination of the “hard” and “soft” urban, architectural and landscape design of Versailles is the iconic and widely publicized comparison of the two of its authors: the author of the main building complex, Julius Hardouin-Mansart, and the author of the main park complex - André Le Nôtre. Due to the reason stated above, one of the leading landscape architecture schools in the world, the École Nationale Supérieure d'Architecture de Versailles is located in that very place.

The first deliberate and attested use of the term landscape architecture also possesses connotations with urban planning and architecture, due to its spatial breadth and the wealth of the elements that are being shown and analyzed as the content of that space. The term itself is first found in the work of the Scottish scholar John C. Loudon titled *Landscape Gardening and Landscape Architecture of the Late Humphry Repton*.

A year later, in the year 1841, the term landscape architecture was used for the first time in the US, as the title of a chapter in a book by Andrew J. Downing, regarding the theory and practice of creating North American landscape gardens. Andrew J. Downing sparked interest in the term landscape architecture in the authors of the winning entry in the competition for the design and construction of the Central Park in New York (Frederik L. Olmsted, Calvert Vaux and George Oscar), who used it in the description of their design (1857). The term landscape architecture was the motto of another wonderful work of large scale land-water composition – the “Emerald Necklace” of 1860. As a consequence, thanks to Frederik L. Olmsted, the term “landscape architect” has become the name of an entire profession, as this is the manner in which this great man had called himself [29].

In the beginning of the XX century, this professional title was immortalized in a book devoted to the outstanding student of Frederik L. Olmsted, who continued his master's approach, Charles Eliot. This great theoretician and master of the art of shaping the landscape, who died before his time, was paid homage to in the book “Charles Eliot – Landscape Architect” (1902), written by his father, Charles W. Eliot, the rector of Harvard University. In the first decades of the XX century, the use of the terms landscape architecture and landscape architect was being spread in the US, Europe and in Israel by the naturalist and modernist urban planner Patrick Geddes, who worked on the design and construction of the city of Tel Aviv.

In the first half of the XX century, the concept of the cityscape is introduced and developed, representing the landscape of the major city, simultaneously to the emergence of the pioneering Modern Movement (The First Modernism, around 1910-1938 in Europe). This term is championed in the United States by a movement focusing on the large metropolises of the country, which protested against the degeneration of industrialized cities, propagating a vision of the great American cities as beautiful, atmospheric and friendly to the common man. This movement, which was active in the period between the two World Wars, gave the impulse to the later, post-war urban protests.

These pioneering protests took place in the United States in the 1950's, barely a couple of years after the coming of the post-war prosperity, which expressed itself in the form of inhuman housing block complexes and the monstrous redevelopment of the suburbs, then termed “*Urban Renewal*”. The protests on the Manhattan were particularly spectac-

lar. They were directed against the construction of an expressway across the Lower Manhattan, lead by the sociologist, author and precursor of urban activism – Jane Jacobs, the author of the cult book *The Death and Life of Great American Cities* (first published in 1861, in the same year as the cult works by Cullen and Lynch – the Polish edition was published in 2014). The consequence of this attitude towards the evils of the Second Modernism (1945-1970 in the West) was another important term – *townscape*.

Its ideological and practical basis (in the sense of the manner of studying and designing humanist non-Modernist cities and towns) was the book by Gordon Cullen called *The (Concise) Townscape* (1961, 2011 in Poland, under the title *Obraz Miasta*). The practical implementation of its ideal urban landscape was the wonderful theoretical project of the human-friendly and natural city of *Maryculture*. It became a model for the Late Modernist / Postmodernist British New Garden Cities, championed by Milton Keynes, as well as the American / Krierist Postmodernism in the style of The New Urbanism, which openly copied historicism. During the same year, another cult book, which described the city as a landscape from the point of view of psychology and sociology and written by Kevin Lynch, under the title *The Image of The City* (published in Poland under the same title as the previous book – *Obraz Miasta*).

2. LANDSCAPE URBANISM – FUNDAMENTAL SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS AND SPECIFIC ISSUES

In the context of the topic of this article, we can make the statement that the famous quote by Tom Turner, contained in his cult 1996 book, is truly prophetic. It is equally a piece of poetry, as it is a valuable insight on design: “The city of the future will be an infinite series of landscapes: psychological and physical, urban and rural, flowing apart and together” [27].

The terms: 1 urban landscape, and 2 landscape urbanism, not to be confused with the aforementioned townscape, which refers to the landscape of towns, and the cityscape, which refers to the landscape of major cities, pertain to: ad 1 the visual experience of an urban space and the associated feelings regarding aesthetics, and ad 2 a field of study, design and education which is focused on these issues. In the XXI century, we can observe a rise in the importance of these elements, as well as a need for their wider introduction: in theory, practice and education, both on the professional (university) level and the general one – in terms of educating society and through participation [20].

In light of the definitions provided above, questions might arise, regarding the very reason as to why there should be something like landscape urbanism in the first place, as we already have such disciplines like landscape architecture, urban planning and others, which are tied to the shaping of observable space and thus providing us with aesthetic experiences related to the landscape. Among the attempts at providing an answer that can justify the role of landscape urbanism, we can highlight two issues. The first one, which is related mostly to theory, is that of the analysis and comparative evaluation of landscape architecture and landscape urbanism, and the second, mostly focused on practice: a sketch of the history of landscape urbanism since the time the term was first used at the start of the 1990’s, for instance in publications and during educational courses at famous universities.

It is for these reasons that landscape urbanism, which stimulates urban landscapes, is currently so highly sought after. A simple proof of its importance, and the need for this discipline of both theory and practice, is the sheer number of high-profile publications,

scientific and professional debates on the subject and, last but not least – its practical implementations.⁸

While discussing the matter, it would be helpful to tackle the subject of when exactly was the official, professional and practical terminology of Landscape Urbanism introduced. As it can be seen above, the authors of this article have noted the publication of an important and excellent book, published in 1992 in New Jersey by Paul L. Knox in 1992, titled *The Restless Urban Landscape*.

Wikipedia [17] lists the first use of the term landscape urbanism to have happened in 1994 in the title of the Master's Thesis by Peter Connolly, a graduate of masters studies, majoring in Urban Design at the RMIT in Melbourne. In his work, Connolly theorized that the language of landscape urbanism is only marginally developed and needs to be more articulate, as well as that the present state of urbanism is limited in its exploration of the landscape. The same author used the term "landscape as urbanism" in his essay regarding the 101 ideas about large park⁹.

Within this mini-anthology of important dates regarding the birth and early years of landscape urbanism, one also needs include the term "turen-scape" (1998). It is a creative, expressive, contrasting trend in the formation of landscapes in architectural, urban and large scale planning, created and widely implemented by the Chinese professor Kongjian Yu. In the field of theoretical research, the professor conducts research on "turen" landscapes [5], along with his scientific teams based at Beijing University and Harvard University. As a designer and businessman, he designs and constructs large projects with his 600-man design team, accredited by the Chinese government as a First Tier Institute [4].

⁸ Important publications on the topic of the "urban landscape" include, for instance (in order of publication): ■ Knox, Paul L. 1992, *The Restless Urban Landscape*, publ. Prentice Hall, New Jersey, 304 pp. ■ Whitehand, Jeremy W. R. 1993, *The making of the Urban Landscape*, publ. Wiley – Blackwell, N. Jersey, 256 pp. ■ Hitchmough, James. D. 1994. *Urban Landscape Management*. publ. Architectural Press. Newcastle Upon Tyne. 600 pp. Whitehand, Jeremy W. R.; Larkham, Peter J., 2003 (3rd edition), *Urban Landscapes – International Perspectives*, publ. Routledge, Nowy Jork, 352 pp.; Vrancks, Bridget. 2007, *Urban Landscape Architecture*, publ. Rockport Publishers, Beverly MA, 192 pp.

Of the more important publications on the matter of "landscape urbanism", that can be recommended, are (in order of publication): ■ Landscape Urbanism Programme in the AA Architectural Association (manual for the machinic Landscape). 2003. ed. Mostafavi, Moshen. publ. Princeton Architectural Press. Nowy Jork. 320 pp. ■ Anthology: The Landscape Urbanism Reader. 2006. ed. Waldheim, Charles. publ. Princeton Architectural Press. Nowy Jork. 288 pp. ■ Waldheim, Charles; Stein, Jeff. 2010. The rise of Landscape Urbanism. AB Architecture Boston. Vol. 3 Fall. Boston, p. 38 – 43. ■ Yu, Kongjian 2010 Traditions for Landscape Urbanism thinking. Topos 71 Landscape Urbanism. p. 58 – 63: 1 Greenways, 2 Greenbelt, 3 Ecological Network, [33] (Dr Przemysław Kowalski is the leading Polish specialist on natural urban and landscape complexes of the linear, network and continuous type. He is the director of the Architectural Design Laboratory of the Institute of Landscape Architecture at the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology.), 4 Ecological Infrastructure, 5 Ecosystem Services. ■ Thompson, Jan H. 2012. "Ten Tenets and Six Questions for Landscape Urbanism" Landscape Research. iss. 1. vol. 37. publ. Landscape Research Group – Taylor Francis Group – Routledge. Oksford, p. 16 - 28. Due to the particularly important understanding of the discipline of landscape urbanism, a fragment of the original is cited in the footnotes *This paper offers an interpretation of Landscape Urbanism, then initiates a critical analysis. It attempts to decode the sometimes prolix language in which Landscape Urbanism is presented and to identify a number of 'tenets' which most of its adherents would hold. The second part of the paper questions some of these tenets, asking whether Landscape Urbanism's attack on the urban-rural binary is well conceived and whether it is a helpful contribution to the problems raised by worldwide urbanization. It also considers the implications of Landscape Urbanism for other discourses, including those of heritage, landscape conservation and participatory planning and design. It concludes that there are a number of inconsistencies and lacunae which landscape urbanists ought to urgently address.* ■ Landscape Urbanism and its Discontents: Dissimulating the Sustainable City. 2013. ed. Duany, Andrés; Talen, Emily. publ. New Society Publishers. Gabriola Island CAN. 336 pp. Landscape + Urbanism. Web-based monthly. Publ. Landscape-and-urbanism. Portland OR. <http://www.landscapeandurbanism.com/> date of access: 2016_01_19.

⁹ 'The term landscape urbanism first appeared in 1994, in the work of Peter Connolly, a Masters of Urban Design student from RMIT Melbourne. Connolly used the phrase in the title for his Masters of Urban Design final proposal at RMIT Melbourne. Here, he suggested thesis that 'a language of landscape urbanism barely exists and needs articulating', and that 'existing urbanisms ... are limited in the exploration of the landscape'. He also used the term 'landscape as urbanism' in his also 1994 essay, '101 Ideas About Big Parks.' [17]

The projects of professor Yu include world-class icons of modern landscape urban design, popularized by the media. One of them is a linear park laid out on both shores of the Tanghe river, stretching over an area of 20 hectares. It forms a 'green (plants) blue (water) red-grey (design) corridor, non-invasive but highly creative', the so-called Red Ribbon. By transferring the logical load of the focus of this article from theory to practice - the next phase and form of landscape urbanism is the matter of creation, through the use of: developing ideas, conceptual designs, technical designs and implementation. In this category we would like to point the attention of our readers towards the publications that are referenced above in our article.

The few and trace examples of the scientific discipline of landscape urbanism that were presented above allow us to form a suggestion that it should (and quite probably will) become an important field with excellent development potential, parallel to the existing forms of shaping space, which are autonomic and at the same time open to a form cross-discipline action, like design and sculpture (including land art, installations, the art of light and water), architecture, landscape architecture, urban design and spatial planning: detailed, local, general, regional, national, etc.

In the field of scientific debate: both theoretical and empirical, on the topic of further expanding the discipline of landscape urbanism, we can provide the example of an important public discussion that took place after an excellent lecture by Zbigniew Zuziak at the Krakow branch of the Polish Academy of Sciences [34]. The speaker strongly emphasized such a need in light of the conditions and challenges ahead of us in the XXI century. This view inspired dedication and signs of support from the participants of the discussion, the authors of this article included. This need was justified from the point of view of various professional standpoints, providing essential arguments. The position that landscape urbanism is probably going to be a very creative discipline, requiring an approach that integrates various different fields, offering and demanding an openness to cooperation, which was presented in this article, was strongly accentuated.

3. LANDSCAPE URBANISM IN LIGHT OF THE GLOBAL TENDENCIES OF THE MODERNISM OF THE TWENTY FIRST CENTURY

In order to properly discuss the topic of the 'implementation' of landscape urbanism, it is important to define the mental and cultural context that this implementation is going to take place in. Among the intellectual and creative elites of the West the debate regarding the still unknown paradigm of the city of the XXI century is in full swing [15]. Its participants, by word or deed, include the leading intellectual and creative minds, the likes of Rem Koolhaas, Norman Foster, the duo of Jacques Herzog and Pierre de Meuron, and Zaha Hadid. Even the late Steve Jobs has been mentioned, in light of his interests and design aptitude, especially in the field of minimalist and elegant design: 'we've always tried to be at the intersection of technology and liberal arts'[23].

Rem Koolhaas's first contact with landscape design occurred when he cooperated with the French landscape architect Michel Desvigne. From the very first moments of his professional career, he has had a keen interest in urban design. He showed it in the competition design of a residential complex located in West Berlin, as a part of the IBA International Construction Expo, the Internationale Bauausstellung 1984-1987, a pioneering work of the Third Modernism (neo-Modernism). He was also the author of the ambitious 'Triangle' housing estate on the northern coast of Amsterdam.

Koolhaas has also been interested in the theory of the city from the point of view of lifestyle and aesthetics, which he expressed in his cult book *Delirious New York*. He also wrote the intellectual super-ambitious and extraordinary essay on the future of the city titled *The Generic City* [12], in addition to the preface to the famous monumental book on the new generation of Chinese urban planning, titled *The Great Leap Forward*. The author attempts to tackle the idea of post-urbanism, which *de facto* constitutes the doom of

urban culture, yet his design and construction practice (*vide*: further in the article) and personal tastes (Venice) indicate that the idea of the traditional city, in regards to its spatial layouts, is still very close to his heart, albeit dotted with singular, grandiose works of starchitecture.

Along with his design team, the Office of Metropolitan Architecture OMA (the orientation towards urban design is readily apparent in the name of the company) he has completed a vast array of important and outstanding architectural projects with an important role within their spatial layouts. Examples of such projects include his early Kunst-Haus Rotterdam, as well as the skyscrapers that he designed in the XXI century, which form important dominating elements of their landscape, like the constantly shifting Prada Transformer in Seoul, the refined CCTV headquarters building in Beijing - the so-called "pants", and the ultra-classical exchange building in Shenzhen. His attempt at devising a model city for the new century was the square city port of New Venice in Dubai. It is presented as a work of 'generative minimalism', and is to be located near an artificial island shaped like a palm tree. A similar design is the RAK Gate project, resembling a square, minimalist version of Manhattan in the desert, designed for the United Arab Emirates, near the border with Oman (2008).

A statement that he made during the presentation of these projects begs closer inspection, as he claimed that the volumetric triumphs over urbanism. *The city can no longer be made... we only have architecture* [16]. It is an expansion upon a statement that he made 10 years prior, contained in his work *The Generic City* [12]. Koolhaas' change of opinion is based on the fact that he would express utter and complete doubt regarding the possibility of creatively designing a city for the XXI century. This opinion is rooted in his view that urban planners who are not architects often introduce chaos into cities, instead of order [28]. Now, on the other hand, he sees the potential of designing a radically geometric and architectural city. Developed using the same principles as those used by Le Corbusier in his pioneering designs: *La Cite Contemporaine* (The Modern City, 1922) and *La Ville Radieuse* (The Radiant City, 1924), as well as the leading members of the Bauhaus: Breuer (the Spandau residential complex), Gropius (the study 'from the quarter to the block'), Hillberseimer (the New Alexanderplatz in Berlin).

Norman Foster, after numerous and wonderful accomplishments in the field of architecture, made his debut as an urban planner in 2008, presenting his wonderful, completely new city of Masdar in the United Arab Emirates - an environmentally friendly, energy efficient and 'smart' city, currently under construction. Masdar - with a perfectly square, modular, flat and smooth form - is the perfect merger of Western geometry in the urban layout, architecture and interior design, with Eastern motifs in the details. In the same year, the similarly square city of RAK Gate was presented by Koolhaas for the United Arab Emirates. It is completely different in its expression, as it looks like it was inspired by Manhattan - Koolhaas' favourite aesthetic model.

Perhaps Foster published his design before Koolhaas - the discussion goes on - against a backdrop of the international debate regarding the state of urban planning in the XXI century [6]. Many of Foster's projects have a strict discipline, tying them into the urban order and the landscape, while preserving a modern architectural aesthetic. These include the redevelopment of the British Museum, while preserving the historical exterior and the business school building, belonging to the University of London at the famous Exhibition Rd., directly opposite the Victoria and Albert Museum. The Swiss Re skyscraper ('the cucumber'), however, is completely different in its principles, as Foster termed it a 'city within a city' in his manifesto. Although it is located at the heart of the City of London, it remains inaccessible to the vast majority of the public and does not participate in the life of the city, just like the equally famous Torre Agbar in Barcelona - the 'lipstick' by Jean Nouvel.

Jean Nouvel is the author of two drastically opposing projects in terms of both urban design and the landscape: the Branly Museum at the foot of the Eiffel Tower and the Phil-

harmonics Building (for the famous late musician Pierre Boulez), which is adjacent to the Parc de la Villette. The museum is meticulously ingrained into the context of the arch of the coast of the Seine and the regulated frontage that runs parallel to the river, the analogously curved Quay Branly. It is masterfully composed in terms of its massing and its relationship with the environment. The effect is achieved through the wonderful interplay of glazed screens, the complicated terrain of the garden, the water and hundreds of little light fixtures, which enter underneath the structure supported by Corbusier's '*pilotis*'. Meanwhile the Philharmonics, in its expressive and pretentious convention, expected more from the likes of Coop Himmelblau, 'rapes' the wondrous and refined meadow of Bernard Tschumi's Parc de la Villette and its wonderful pavilions with its aggressiveness.

The famous Swiss duo, formed by Jacques Herzog and Pierre de Meuron, is a team renowned for its broad and artistic approach to architecture which stylistically spans the breadth of the spectrum from austere minimalism to decorative expressiveness. While working at their Weil am Rhein project, the duo became acquainted with landscape architecture, thanks to their personal involvement in the design process and the oversight of the large, complex surrounding orchard and the picturesquely dispersed residences. According to the testimony of the authors, this project has tremendously broadened their awareness as designers, greatly increasing their creative sensitivity. Until then, they considered themselves to be 'hard, sculptural' designers, they finally understood the role of the natural medium in relation to the spatial environment and the landscape, which is "created" by that environment in the sensitivity of the beholder [9].

Zaha Hadid, made famous by her "artistic" approach to architecture, possesses an equally great sensitivity towards matters related to the urban layout and the landscape. She has developed numerous designs of attractive works of urban architecture, all of which were modern dominants, politely interwoven with their context. The Peak, her first winning competition entry, was one such dominant, which, however, was never built, remaining a missed opportunity for Hong Kong. However, another dominant structure designed by Zaha Hadid has been, thankfully, built in the city - the Mobile Art Chanel Contemporary Art Container. Another exceptional dominant designed by Zaha Hadid is the Bergisel Ski Jump building in Innsbruck, which appears to be "suspended" over the Alpine city, designed using 'tomographic' studies of organic forms associated with birds, fish, yachts, etc.

Zaha Hadid has designed numerous beautiful and daring structures, which co-create metropolitan landscapes along with their surroundings. One of these buildings is the wonderful 'frontage-like' multi-use Galaxy Soho Centre along the main alley of Beijing. This complex, despite being utterly modern in terms of its architecture, alludes to the traditional architecture of central Beijing in its urban layout - that of a cube with accentuated corners and an internal courtyard in the centre. Ever since having become interested in parametric design, she has cooperated with Patrik Schumacher on developing fascinating sketches of urban complexes featuring entire districts and generative cities using parametric design principles at the information technology workshop at Harvard University [7].

Despite the discussed fragmentary successes (and failures) on the architectural scale, and in light of the lack of a new (neo-modernist) paradigm that could be implemented on the scale of large urban complexes, the most attractive new urban landscapes are being developed in areas where the paradigm of the city is still more akin to tradition rather than ultra-modernity. There is a reason that the most expensive 'addresses' can be found in areas with a rich tradition. There exist two main qualities that pertain to urban and landscape design, which have proven timeless and viable in all periods.

The first is the 'urban nature' of the built environment - a clear outline which delineates the shape of the whole, with an axial macro-structure that features dominants. On the interior side there is a geometric, accented grid, softened in order to smoothen the rigidity

of the grid-like structure¹⁰. In order to correctly inscribe the geometric urban structure onto irregularly shaped natural landscapes and conceptually - so as to facilitate sustainable development [25] - we can make use of the modern versions of the Garden City; many natural qualities: the shape of the terrain, the water, greenery, the natural materials of the buildings and structures, like wood, gabions, etc. We can utilize the urban ever-green factor to harmonize the harsh urban landscape. This can be achieved through the shaping of biologically active areas [22], especially those like the aforementioned shorelines and the various "unusual", super-attractive city parks and parks located outside of the city proper [31].

China is a wonderful source of excellent examples of the aspects provided above. They can be called a model for the rest of the world in the field of timeless urban design principles both in the expanding of historical cities for various reasons (Beijing, due to the Olympics, Shanghai due to the Expo) as well as the construction of entirely new ones (the 40 year old city of Shenzhen, which has been expanded from a small fishing town into a bustling metropolis with 7 million inhabitants). Going back to our earlier discussion: first: the currently redeveloped and newly constructed districts and urban complexes are being laid out over a rectangular grid of alleys and streets with frontages. This provides an evident urban character of the scenery, which features services on the ground floors and pavements. This classic approach to the 'hard' elements of the urban and landscape structure of new Chinese endeavours finds its harmonious 'soft' counterpoint in the form of newly designed and varied parks, both inside the city and on its peripheries.

Meanwhile, attempts at implementing hyper-modernist paradigms which reject the harmonious developmental continuity of tradition, has lead to the littering of the urban landscape. They are currently "furnished" in the most sensitive of places with subjective, contextually alien (the famous intellectual provocation by Rem Koolhaas - *fuck the context*), gigantic, out of scale structures. They are the result of the pseudo ideology of erecting *Big Houses* as a means of making a city more attractive, preached by pseudo-authoritative starchitects, hungry for praise.

Instead of cleaning up the chaos of the cities in an urban manner - logically and seriously - another littering takes place, with the so-called 'mega-trash' in the form of monster houses, backed by the majesty of some of the world's architectural celebrities. It is a travesty of landscape urbanism, boiled down to individual arrogance. These actions are against urbanism and against the landscape. They are marks of individualistic megalomania of the designers and their clients, as well as of the governments who want to promote themselves in any way they can, even if it means the destruction of wonderful, existing urban landscapes, such as the skylines of cities.

4. UNIVERSITY LEVEL TEACHING OF LANDSCAPE URBANISM IN THE WEST

Landscape urbanism is becoming an important academic field, acknowledged by the most renowned universities of the world. We can provide examples from among the most prestigious and interesting ones, along with providing a brief overview of the key fragments of their program.

4.1. The Architectural Association London School of Architecture [26]

The Architectural Association, commonly abbreviated as AA, is the oldest architectural university in Great Britain, dating back to 1847, established by an exclusive gentlemen's

¹⁰ This is the traditionalist manner in which the New Urbanism creative group nearly directly references historical cities, which is paradoxical, as they base their work on 'old' urban complexes (for instance through the use of imitation, as in the cases of the 'towns' of Jarikborg near Malmo, Poundbury near Dorchester and Seaside, Florida). The revitalization of historical urban complexes can be considered a valuable example of the use of such 'old-new' patterns of urban composition, provided that it bears a manner of creativity and is not based purely on imitation, see [1].

club - thus the name - and is based on Bedford Street. It is known for its extremely high educational values, exceptional creativity and ambition, with an incredible intellectual and artistic emphasis. Many of the world's most outstanding architectural personalities were once its students, from John Ruskin to Rem Koolhaas and Zaha Hadid. Their landscape architecture course is called AA Landscape Urbanism.

Here is a fragment of their curriculum for the ultramodern large scale design of the landscape for cities located on the coastlines and in the mountains, for the year 2013.

AALU research aims at developing instruments, proposing responses and investigating potentials emergent from the developmental pressures that regional networks exert on localities today. The understanding of landscape is central to this project, both for the degree of spatial control it offers to large-scale urbanism and for the way in which it allows the integration of natural processes and urban development into a sustainable artificial ecology. The landscape offers the double opportunity to reframe urban problems and recontextualize the practice in general.

Here are four design theses proposed as a part of the above curriculum.

A_ 'Littoral Negotiations' is an AALU Master Thesis, 2014-15. This project explores the blurred interface between the land and the sea known as the littoral zone. The very matter from which this condition is constructed is wet sand or sediment. This is the material from which we begin to envision alternative design scenarios for the littoral zone of the Mediterranean Sea. B_ 'Flooding Mechanisms' is an AA Landscape Urbanism Design Thesis to produce a New Ground for Water Management Policies. The project proposes a new design approach towards Water Management Policies in Europe and specially the North of Spain and intersects social and geo-morphological formations to intervene and produce new productive and political entities that make use of microflooding to design alternative scenarios of river and agricultural landscapes.

C_ 'Coastal Futures' is the design thesis: the project examines contemporary flooding scenarios and the possibility to use coastal erosion and deposition through tidal creek land formations as productive spatial territories. By instrumentalising these landforms, we intend to radically change the economic conditions and future potential of coastal communities in South England. D_ The Riparian Land-Shaping Machine is the design thesis: mountain landscapes have been subjected to a relentless conflict between conservative-picturesque attitudes and economic exploitation approaches. The project proposes a strategy that understands the river as a sediment management machine that choreographs newly manufactured riparian landscapes in order to put forward a decision-making mechanism to face the conflicting perspectives with existing social formations.

4.2 Katholieke Universiteit Leuven - Kul [18]

The Catholic University of the historical city of Leuven - the capital of Brabant, a region in Flanders, established in the year 1425, is the oldest and most prestigious university in Belgium, which competes with another world-famous Belgian university in Ghent. Landscape urbanism, described as being currently en vogue, is the latest addition to its curriculum. The official symbol of this course is B-KUL-H02Q2A, although it is generally labeled as KULLU - Katholieke Universiteit Leuven Landschap Urbanisme. The shortened version of the curriculum for the landscape urbanism course in Leuven, for the year 2015-2016, is as follows:

Introducing the student in the new concept of landscaped urbanism and creating an awareness of its potential as a design strategy in planning urban territories and dealing with the problem of urbanization in general, also in developing countries. In contrast with the course on landscape architecture, which is basically involved with the design of the specific (open air) amenities of contemporary urban life, this course is mainly entering the mode and the method in which landscape can be used as a strategy for creating coherence in today's urbanization processes. Landscape urbanism has become an in vogue

term of late in North America and Europe. The course will develop the theoretical base of landscape urbanism and highlights the field's potential resistive power to globalization.

It will critically review the hypotheses as put forth by various theorists/practitioners. It will also explore early ancient traditions of landscape urbanism long before it was named as such. Thereafter the course will develop a series of biases embedded within the discourse and realized projects. Although projects that align themselves with landscape urbanism vary substantially in terms of program, site, scale, etc., they share a common interest in overlaying ecological (natural and social) and urban strategies, allowing for projects to address their relationship to their respective cities and regions at multiple scales. One part looks at the recovery of landscape vis-à-vis reclamation and adaptive reuse projects and another documents landscape colonization – landscape urbanism strategies as applied to new urbanity on greenfield sites.

4.3 Harvard University Graduate School of Design [8]

The school possesses one of the most famous faculties of architecture in the world. Both Walter Gropius and Jerzy Sołtan were among its deans, while Rem Koolhaas is currently a professor there. It has recently established the Master in Design Studies: Urbanism, Landscape Ecology (The MDesS Program) major. Its profile is described in the manifesto of its main founder and current head, Pierre Bélanger:

Over the past decade, longstanding disciplinary divides between the urban and the ecological have given way to more fluid, polyvalent and potentially more productive relations. The challenges of the built environment have rarely, at any time, corresponded to traditional disciplinary or professional boundaries. Today, contemporary practices of urbanism are shaped by thinking from subjects as diverse as landscape architecture, geography and economics, while increasingly being informed by sensibilities and stores of knowledge broadly associated with the study of the natural world. In this milieu, the MDesS Program invites candidates to examine contemporary practices of design and modes of production as they inform and manifest urbanism.

As model and metaphor on the one hand, and as applied science on the other, urban and architectural practices and habits of thought are increasingly engaged with ecological thinking. In this space of intellectual inquiry and advancement of the design arts, the MDesS Program aspires to be a leading venue for post-professional studies of contemporary urban practice. MDesS candidates in the Urbanism, Landscape, Ecology concentration pursue advanced studies in topics related to contemporary urbanism, landscape, geography, or territory within the broader contexts of the global, social and natural environment. Candidates are invited to construct their own program of study from among the course offerings at the GSD, across the Harvard University campus and at the Massachusetts Institute of Technology.

Candidates may propose research topics related to the description of contemporary urban forms; the empirical observation of urban or environmental subjects; the representation of ecological or urban sites and systems; cartographic or projective representations of urban, regional, or global orders; ecological orders as determinants of urban, regional, or territorial spatial organization; the histories and theories of landscape as elements of urban or regional order; infrastructure, logistics and material economies associated with urban or regional form; emergent economic orders and their impact on urban form; energy production and consumption in relation to urbanism; agricultural production and consumption in relation to urbanism; water and waste networks in relation to urbanism; large-scale and ultra-rapid development and emergent forms of modernization and their ecological and economic impacts and possibilities; as well as advanced studies in landscape urbanism, ecological urbanism and weak urbanism.

4.4 The Massachusetts Institute of Technology School of Architecture and Planning [21]

The school was founded in Cambridge, MA in 1861 and is currently thought to be the best technical university in the world, with some arguing it shares this honour *ex aequo* with the ETH Polytechnic in Zurich. Its Landscape + Urbanism major is one of the latest additions to its curriculum. It was established as an inter-faculty major, with participation of the Department of Urban Studies & Planning and the Department of Architecture. The major was established with two main underlining ideas in mind: that of reorienting modern urbanisation with the use of landscape and design, and the second is advanced interdisciplinary cooperation. The major consists of various courses with varying levels of difficulty and study time. The courses offer different specialisations that are interwoven with other majors. For instance, in addition to teaching design, it also teaches theory and critique related to the field. Fragments of its curriculum are provided below¹¹.

5. UNIVERSITY LEVEL TEACHING OF LANDSCAPE URBANISM ON THE EXAMPLE OF THE LANDSCAPE DESIGN COURSE AT THE LDL ILD FOA CUT

Following the presentation of the international achievements in the field of landscape urbanism in terms of its theory, practice and education, the authors of this article would like to *pro domo sua* draw the attention of our readers to a selection of designs on the topic of landscape urbanism, prepared in the authors' own environment and with their key participation¹². In the years 2010-2016, six design subjects have been overseen by the academic team of the Landscape Design Laboratory of the Institute of Landscape Architecture at the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology. It is headed by professor Wojciech Kosiński and its academic staff consists of Paweł Byrski, Marcin Furtak, Przemysław Kowalski, Marcin Nowicki and Miłosz Zieliński. The subjects were the

¹¹ *The Master of Science in Landscape + Urbanism in Department of Urban Studies and Planning and Department of Architecture, with five landscape architects professors on its faculty, run the joint program in City Design and Development (CDD) at the Massachusetts Institute of Technology School of Architecture and Planning. The idea of hereby studies is: "EXPLORING HOW LANDSCAPE AND DESIGN CAN REDIRECT CONTEMPORARY URBANIZATION". Landscape + Urbanism in a framework of Urban Studies and Planning (S.M.), is designed to provide opportunities for architects, landscape architects, and planners holding professional degrees or having extensive professional experience, to immerse themselves into this expanding, interdisciplinary area. The Landscape+ Urbanism concentration welcomes applications from individuals holding either first or second professional degrees in architecture, landscape architecture or city planning. Individuals holding non-professional degrees in architecture or landscape architecture who are register/licensed architects and/or landscape architects also qualify for admission. Minimum two years of professional experience is advantageous but not required. The minimum required residency for students enrolled in the Landscape + Urbanism S.M. program is one full academic year. Architects, Landscape Architects, Urban Planning, and those in related fields are encouraged to further their professional and academic career by engaging in this unique line of inquiry and practice.*

Landscape + Urbanism subjects are offered through MIT School of Architecture and Planning graduate degree programs and their respective admission process. The Department of Urban Studies and Planning - DUSP offers a professional Master of City Planning, a mid-career Master of Science in Urban Planning and a PhD in Urban and Regional Planning. Landscape + Urbanism unit within The Department of Architecture offers (as mentioned above) a professional Master of Architecture, also post-professional Master of Science in Architecture Studies and a PhD in History, Theory and Criticism of Architecture.

For the degree of Master of Science in Urban Studies and Planning with a concentration in Landscape + Urbanism, a student must have satisfactorily completed a program of study of at least 66 units of G- or H-level subjects, of which at least 42 units must be H-level, and a thesis (or terminal project with a written component). An Advanced Landscape + Urbanism seminar or workshop, covering key issues and trends in landscape urbanism, is a required subject for all concentration students. Coursework and degree requirements. We offer an advanced educational environment with opportunities for seminar and studio-based design research. SM candidates will craft their own curriculum under the guidance of a faculty advisor. The specific course work is customized to each student's qualifications and academic and professional objectives.

¹² The Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, Institute of Landscape Architecture, the Landscape Design Laboratory (abbreviated in Polish as PKK). Its educational activity is based on original research material, the study of subject literature, field and design research; it offers the following courses: lectures on the theory and rules of landscape design, Landscape in English lectures; second level design courses: Design of large-scale landscape complexes, engineer and masters level theses, doctorates and habilitations.

topics of design theses developed by students of the second level Masters studies, majoring in Landscape Architecture, as part of the Landscape Design course. The theses were a coherent whole in terms of ideas, programming and overall location.

In terms of their overarching ideas, the theses were decidedly kept in accordance with the scope of the discipline of landscape urbanism, understood as presented in the earlier part of this article. In terms of overall programming, their main purpose was the rearrangement, redesign and redevelopment of a degraded fragment of the open landscape of Krakow, within its administrative borders and turning said landscape into an urban landscape, both in terms of its urban and landscaping qualities. These treatments of the empty lots had the goal of evening out the well developed areas within the city limits, so that Krakow would be worthy of being called a polycentric metropolis. In strict programming terms, the design theses were synergistically coupled with their urban context - urban theme parks with various sub-themes to be developed during later years.

In terms of practice, the academic tasks were made up of the study phase and the urban landscape design phase. The study phase focused on the history of a given area, its current and official planning documentation, its geography, landscaping resources and aesthetic qualities. Each student from among the participants was to obligatorily develop an original, individual, precise and thorough digital model of the area. Afterwards, most of the other parts of the study phase and the entire design phase were being done on the model itself, save for the preparation of a sheet detailing the history of the area and its planning documentation, in addition to freehand drawing performed without using digital tools. The final grading of the design was also dependant on the preparation of an essay explaining the manifestation of the conceptual idea and the various reports and descriptions of the design itself, prepared in accordance with academic standards.

In terms of location, all of the six parks were planned to be located in the area between Krakow and Nowa Huta, in degraded areas that had no clear concept of their development in the official municipal planning documents. At the time of the construction of Nowa Huta in the years 1949-1956 during the heyday of the Stalinist regime and the height of socialist realism, the areas between Krakow and Nowa Huta were envisioned as a green space with a varied level of development, designed as a 'buffer zone'. In other words, it was supposed to be the "C type element" according to the terminology introduced by Hanna and Kazimierz Wejchert; it was meant to separate and connect a pair of two 'hard' urban entities: the 'old' Krakow and the 'new' Nowa Huta. An excellent synthesis of this idea was expressed in the outstanding plan developed by Anna Ptaszycka in 1957 [24]. Sadly, this concept has gradually been abandoned.

In 1956 the Stalinist regime lost power and socialist realism was no longer the dominating aesthetic canon, which, while oppressive, did have respect for urban planning, as evidenced in Nowa Huta. A political 'thawing' took place, reintroducing Modernism - first during the term of Gomułka (1956-1970) and then during that of Gierek (1970-1980). These periods were typified by an increase in the number of the more and more dehumanized housing blocks organized into large complexes¹³, chaotically and repulsively placed all over the area which was meant to serve as a form of insulation and the rounding out of the district's composition. Around the historical area of Nowa Huta - a Garden City - large "no man's lands" were left abandoned, while the rest was replaced with the aforementioned complexes of residential blocks. Nowa Huta, which had been meant to be "better" than Krakow during the Stalinist era, became a destitute pariah.

The state of urban and landscaping failure in the form of a large number of unused areas and dispersed housing complexes has become drastically worse after the expansion of the administrative city limits of Krakow. It resulted in the creation of the so-called KZM - Krakowski Zespół Miejski - the Krakow Urban Complex, which stretches over a length of

¹³ In the Soviet Union these two phases of 'post-thawing socialist modernism' were called "first came the small locks of Khrushchev, then the huge blocks of Brezhnev" [19].

30 kilometres and included Krakow, Nowa Huta and Tynec. After the transformation, in the first half of the 1990's, as a part of the landscape study prepared for the last Plan of Krakow (prepared at the Institute of Landscape Architecture of the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology by Aleksander Böhm and a seven-person team), it was discovered, based on the analysis of hundreds of architectural and landscape units that covered the entirety of the area of the Krakow city limits, that only 3-7% of its area (depending on the applied criteria) had a harmonious landscape, and that the other 93-97% was dominated by ugliness and chaos.

The largest and worst anti-landscape "hole" was the south-western area between Nowa Huta and the Płaszów-Bieżanów-Prokocim belt, on both sides of the Vistula, which forms a sort of an imaginary compositional axis which lies at the extension of the historical axis of the centre of Nowa Huta (The Alley of the Roses, the Central Square, the Nowa Huta Meadows), in the direction of the Płaszów-Bieżanów-Prokocim belt. This area has an astounding potential for the rounding out of Krakow as a polycentric, ultra-modern metropolis, as it is still unbound by the regulations regarding the conservation of historical monuments, making it possible to build high-rise buildings there.

It is these degraded south-western green areas, that are located within the Krakow city limits, that have, along with the former airport, become the 'training grounds' for teaching the convention of landscape urbanism as an axiology - the study and creation of higher values [32].

1. The area of the airstrip left after the historical Czyżyny-Rakowice airport, located in the area occupied by the 'Na lotnisku' ("On the airport") residential estates complex; 2. The area to the south of the Central Square, the 'Nowa Huta Meadows' under protection and the adjacent "deprived and degraded" area in the direction of the Vistula; 3. The area to the east of the ruin that is the Steel Mill of Nowa Huta, which locally stretches out to the eastern border of the city limits (The Mound of Wanda), running along the bridge trail - the eastern bypass; 5. The area on both of the shores of the river Vistula near the Łęg power plant and the southern bypass near Rybitwy; 6. The area between the Arch of the Vistula and the River Port, to the west of the fifth area mentioned above, and the Aleja Pokoju, one of the three main arteries which connect Krakow with Nowa Huta (subject in development).

Ad 1. Airstrip – The Residential Block Humanization Park

Towards the end of the 1960's the area around the former airport was a wonderful plot with over a hundred hectares of space, cut in half by the monumental white concrete belt of the runway that used to be used by military airplanes, oriented on the east – west axis, in the direction from Nowa Huta towards the historical part of Krakow.

This area was once used as an outstanding recreational site, with both loud and quiet methods of use, by both individuals and organized groups, participating both actively and passively. The absurd decision of the municipal government and its urban planners have doomed this mega-meadow to be trampled beneath a residential block complex. The first competition that was meant to deliver a design of the area did not yield an implementable design. The winning design of the second competition has, despite the drastic conditions that were imposed upon it, 'at least' provided a green area in the centre and preserved the airstrip, which was meant to be surrounded by housing complexes on both sides.

During the technical design phase, the design changed hands and resulted in the construction of catastrophic residential blocks, while nevertheless preserving the airstrip. A church was built at the halfway point of the airstrip, which, despite the scale of the surrounding blocks, managed to become the true compositional centre of the entire area. In recent years, by the power of another scandalous decision made by the city officials, the runway was handed over to the real estate developers so that they could construct yet another, more modern, residential block complex. The initially wonderful and original 'inter-city' landscape became completely degraded.

The topic of the runway and its surroundings in its state from before the encroachment of the real estate developers has been made the subject of design theses at the Landscape Architecture Design Laboratory and given the name Airstrip – The Residential Block Humanization Park. At the time of the outset of our academic project, the area included in its scope was a vast urban and landscape interior. It formed a large, undeveloped meadow which constituted of what remained of the airport. The outline of the limits of the site was in the shape of an elliptic lens, enclosed from the south and the north with the residential blocks of the 'Dywizjonu' and 'Pułku' residential complexes. They formed the walls of the interior in a 'semi-subjective' manner. The interior was symmetrical, cut in half by the belt of the runway which ran from the east to the west, between Marii Dąbrowskiej street and Stella-Sawickiego street. The interior was 500x1500 meters.

Many of the designs based on this subject have successfully highlighted the runway both functionally and compositionally. Their authors have found numerous ways of integrating its linear surface with the surrounding parks and with the areas of the residential complexes that are located farther away. This was achieved through the use of walkways, smaller and larger squares; through the use of compositions that made use of the natural medium: trees, bushes, lawns, ponds; as well as through incorporating both large and small scale street furniture. Truly amazing results have been achieved by deliberate attempts to 'heal' the residential block complexes, through the application of the artistic and environmentally friendly tools of landscape urbanism.

Ad 2. The Southern Meadows of Nowa Huta – The Axis Recreational Park

This analysis and design thesis subject was established on the Great Axis of Nowa Huta, to the south of the Central Square, with a view of Pogórze Wielkie and the Tatra Mountains. It called for minimum intervention in the area under regulation by the environmental protection measures put in place on the site of the Nowa Huta Meadows Environmental Protection Site, with further development to be featured to its south, at the extension of the axis, which stretches out to the shores of the Vistula. The program's urban landscape features were focused on two aspects. The first was the need to harmoniously interweave the Park with the varied terrain: 1. To the north – the Ecological Site, and 2 – the chaotic and featureless suburban rural settlement. The second was the need to compose the Recreational Park as a work of neo-modernist landscaping of the XXI century, while at the same time acknowledging the dominating structure of the Great Axis within its composition.

The site's borders were delineated by a square 2000 by 2000 meters, with its northern half containing a part of the meadows, while the southern part was to be the site of the newly designed Recreational Park.

However, in order to introduce a slightly postmodernist provocation into the design, the program featured the deliberate location of slightly kitschy and provincial elements to be placed in particularly degraded areas, such as 'an amusement park and a market with colourful stands'. In other, more aesthetically valuable and harmonious areas, the approach was the opposite; the program imposed the search for avant-garde and artistically refined landscaping solutions, dedicated to the new millennium. The composition of the whole was to be the answer to the ideas regarding landscape urbanism that dealt with the topic of the non-invasive introduction of its elements into the city, as well as the scale of the design – the ability to coherently coordinate large territorial scales. Excellent results have been achieved with multiple designs – which were both functional and environmentally friendly – in addition to being beautiful and artistically progressive.

Ad 3. Krakow East Ruzsca – The Olympic Centre for Everybody

The subject of this series of design theses was an area located between the eastern part of the border of the Steel Mill and the eastern border of the city limits of 'the city'. The parentheses here are intentional and indicate that we are dealing with an area that is decidedly non-urban in character, which is the absolute opposite of what a city is. This

situation shows the absurdity of the decision to expand the administrative city limits, as the areas that are included in them often have no chances whatsoever of attaining an urban character for the next several decades. This conduct is the absolute opposite of what is expected from Western culture and civilization, which stresses that the borders of a city are to be placed in areas which are soon going to attain an urban character and even an area which is covered in a fully urban spatial structure is often divided between two separate urban entities. For instance the tightly fitting built environment of Paris and Nanterre is divided among the two municipalities.

In light of the complete lack of development of this large area, which has several hundred hectares of space (apart from the small and tightly packed picturesque village of Ruszcza, which is located on its borders), with a compact rectangular outline (the longer side, which runs from the east to the west, has a length of around 3500 m); the existence of a railway and several roads which connect it to the city's transportation network – it has been proposed that it should be the location of an Olympic Sports centre, accessible for both recreational and professional sports use.

Due of the availability of vast tracts of land and no restrictions regarding the conservation of historical monuments, as well as the utter lack of previous urban planning propositions, the students were to design large, striking structures – an artificial mountain for climbing and hiking, as well as a complex of three ski jumping facilities, including one “mammoth” class facility with a jump length of 300 m. In addition to these buildings and other sports facilities, the students were to design an Olympic village with a truly urban structure, as well as many other, more unregulated elements which could be used for recreation.

Thanks to the bold program, the students' imaginations were stimulated to such a degree, that the produced designs were of a quality that can be presented in even the most renowned publications on the topic of landscape urbanism. As a digression – the aforementioned region of the “Far East of Krakow”, associated with the slowly degrading Steel Mill, has sparked the academic interest of the Landscape Design Laboratory staff in the 'Gravel Mill' which is located nearby. It is a truly wondrous, undeveloped gigantic excavation, with a plan shaped like a pear, featuring a truly moon-like landscape that looks like some form of unintentional land-art and earth-work. The area was adopted as the subject of highly successful masters theses, like the Motorsports Centre, which featured a Formula 1 racetrack, and the Professional and Recreational Tennis Centre.

Ad 4. The Mound of Wanda / The Eastern Bypass – The Anna Ptaszyccka Parkway

The western edge of the area of the Steel Mill, which faces in the direction of the city / the district of Nowa Huta along the Tadeusz Ptaszyccki alley (named after the lead designer of Nowa Huta) is, from the point of view of urban and landscape design, delineated and accentuated by two drastically different structures: the socialist realist Administrative Centre – and the prehistoric Mound of Wanda. The area around the foot of the Mound is currently planned as the site of the eastern bypass of Krakow, as a bridge trail from the north to the south, crossing over the Vistula, further travelling towards the intersection with the southern bypass in the area of Rybitwy, going further towards the highway. It is an important macro-scale challenge: both in terms of function and program, and from the point of view of landscape urbanism.

The official plan of this road is horrible, designed without aesthetics in mind, without any form of natural or cultural buffers. Its course is purely mechanical, 'meandering' in accordance with the particularities of the local conditions. They are of little importance in the context of the grand metropolitan bypass, which is at the same time a section of the national level transport grid and the international route connecting the east with the west. At the LDL, we have decided to present this subject as a polemic with the official plan. The academic program was formulated as the Anna Ptaszyccka Parkway, the aforementioned author of the outstanding Plan of Krakow from 1957, an excellent designer of the green areas of the original part of Nowa Huta.

The entire course of the bypass: from the foot of the Mound of Wanda – through the bridge on the Vistula – all the way to the intersection with the southern bypass of the city in the Rybitwy region, with a length of around 2,5 km, was presented as a straight line, the axis of which is dominated in a perspective view by the mass of the Mound. In this manner, it “meets with” Tadeusz Ptaszycy Alley, named after her professional partner and husband. The concept of the Parkway – its modernist formula being marketed in the US and the UK - was propagated in Poland by Janusz Bogdanowski.

In contrast to the 'quick, cold' highways and expressways, a parkway is defined by a lower speed limit, no acoustic screening and the provision of the opportunity to enjoy the surroundings. It also possesses a much denser network of intersections, rich greenery and an interesting layout of the terrain to its sides, as well as properly valuable buildings in its vicinity.

This idea was adapted by the LDL academic team to serve as a design thesis subject to be considered from the point of view of landscape urbanism, comprising a large-scale 'borderland' of the eastern, urbanizing part of Krakow. This is why it was meant to have a 'cladding' that was to be particularly rich in terms of its program and the aesthetics of its landscape – as a true element of a metropolis. Its more important elements include water-based objects near the two pillars of the newly designed bridge over the Vistula and the harmonious introduction of pedestrian overpasses above the road, incorporating greenery and widening at the top like lids to form garden-like areas.

The program also features the compulsory introduction of residential and service areas, with a modern, compact form, with a decidedly urban character, including a high-rise ('the gate to a XXI century city'). This subject has sparked great interest in the students, yielding incredible self-discipline which led to the development of a series of ambitious and excellent designs, with the mean level of grades being higher than average.

Ad 5. Łęg waterfront / Rybitwy waterfront – The Vistula Corridor Metropolitan Park

This area is located to the west of the region described above (no. 4), in the direction of the Krakow city centre, on the upper section of the Vistula, running down towards the Grzegórzecki bridge. A grand mixed-use urban park was to be designed on both of the sides of the river. The shores were required to be recreational areas with a mixed structure of greenery and biologically active areas, as well as recreational areas with water sports facilities. A part of the problem was the issue regarding the varying water levels of the Vistula – and the appropriate provision of polders that could be flooded when necessary, as well as the establishment of an independence of the local recreational water-based facilities (beach pools, marinas) from the aforementioned instability of the water level. The areas further inland (for instance along the southern bypass – Rybitwy street) were to be used for the design of urban districts in the convention of the 'garden city of the XXI century', with the inclusion of typically urban types of use and services, as well as high-rise buildings.

This endeavour of landscape and urban planning, which has produced designs of high quality, is at the same time a part of the larger process of 'complementing the great south-eastern emptiness' in the city limits of Krakow. It needs to be reminded that the area in question is the site of the traversal of the Great Axis from Nowa Huta to the Płaszów-Bieżanów-Prokocim belt, as it reaches the river, to which it runs perpendicularly. This axis allows us to treat it as an outstanding 'element which crystallizes urban space' [according to the terminology of Kazimierz Wejchert].

This element of the urban landscape of the Great North-South Axis, which crosses the southern bypass of Krakow in the form of Rybitwy street, which runs from the east to the west (and which comprises a part of the grid of Krakow Urban Complex) should form a pretext for a grand construction project, which could lead to the strengthening of the polycentric and metropolitan character and landscape of Krakow. In other words: since the time when Krystian Seibert designed the grid of the Krakow Urban Complex, of which

only two elements have been constructed: the “empty” in terms of its surroundings Rybitwy street and the 'dotted' Aleja Pokoju (vide chapter Ad 6.), plus their two perpendicular routes, China has seen the construction of the wonderful city of Shenzhen from the ground up – a city of 7 million inhabitants.

Ad 6. The Arch of the Vistula / Aleja Pokoju – Filling in the Gaps of the Urban Landscape

Over the course of the development of the transformative tendencies that influence construction projects, the process of filling in the gaps in Krakow's urban environment has steadily intensified. The administrative term for these types of projects is an 'infill'. Witold Cęckiewicz called this process the 'adding to the city's story', as far as the context of the project at hand is of value. We can touch another subtle matter here, that is the construction of new and modern buildings in the direct vicinity of historical structures, or even inside of them. In this case, the complicated, complex and, by definition, controversial question of conservation rears its head, demanding individual considerations for each project, and which can roughly be simplified as the problem of introducing “the new to the interior of the old”. It is this important topic which was lately discussed at the Second Congress of Polish Conservators, held in 2015.

In the field of filling in the gaps in the areas of the city, we can – using an oversimplification, perhaps – provide three main approaches: 1. An architectural infill, which is usually the act of introducing one or two buildings into the empty space within a frontage or a corner, 2. An urban infill, which is usually a quarter or a couple of quarters (or even blocks), inserted into an incomplete urban complex (or an incomplete estate); 3. Large-scale infill action, in the form of constructing entire districts. This is usually done in the peripheral areas of the city, in the form of districts with a complete urban program, through a safe architectural aesthetic and tall buildings located a considerable distance away from historical monuments, enriched with recreational and green areas. The issue at hand here is that these projects should become a 'true' infill – that they should round out the composition of the city, instead of being simply placed wherever they may end up to be.

The issue of landscape urbanism is essential here. The La Defense district of Paris is a true masterpiece in this regard, which is composed at the end of the Grand Axis of Paris. Another ambitious megaproject of urban and landscape design which seeks to complement the existing structure of a city is Southern Vienna - *Wien Süd*, as well as the district of Vallecas near Madrid. As far as future projects are concerned, a wonderful urban and landscape design challenge is the plan and concept design of Grand Paris, developed in terms of its urban part by Roland Castro and the architect Jean Nouvel.

The newest and final design thesis at the LDL can be classified as belonging to the third group – that of an urban and landscape infill. The area that is the subject of the thesis is located in the vicinity of area no. 5, towards the north-west, in the direction of the city centre of Krakow, along an upper section of the Vistula, in the direction of the Nowohucki bridge. This area contains a wonderful natural river arch, with polder-like meadows and a river port, which has suffered from considerable degradation. The eastern part of the site is taken up by the vast expanse of the M-1 shopping centre, and the its northern border is the Aleja Pokoju, an important artery connecting Krakow with Nowa Huta. The centre of the area is occupied by a large empty meadow – completely undeveloped, which serves as a meeting place for the dregs of society. The area is thus devoid of meaning, with no vision, no plan and no official stance regarding its future, while at the same time being visually chaotic and repulsive, all the while remaining important for the future of the city and a potentially attractive location.

At the time of the writing of this article (February 2016), the LDL academic staff was in the process of developing a proposition of a program for area no. 6. After its successful implementation and acquiring a body of work in the form of designs developed by our stu-

dents, the entirety of the material gathered for the areas 1-6 is going to be an illustration of the gaps in the south-eastern region of Grand Krakow, which could take on the *sense*¹⁴ & role a wonderful, beautiful metropolis instead of a failure.

6. CONCLUSION: LANDSCAPE URBANISM – A GREAT ART OF THE GREAT ORDER AND BEAUTY

When promoting and explaining the titular elements of this article: those of landscape urbanism and the urban landscape, we can, quite to our astonishment, compare it to the design and the appearance of the 'great order of architecture' (Alberti, Michelangelo, Palladio, etc.). It was and still is the superstructure of the facade of a large and elegant building; it produces harmony. It encompasses the entire scope of an endeavour, the interior 'grid', which divides it, for instance, into individual floors. If only we would imagine that such a facade, with its harmony and grand order, be laid flat, and that its structural grid would be replaced with the urban model of a city or of its fragment, then the idea of the great order would become a reflection of landscape urbanism, and the smaller elements within it would be like those belonging to the discipline of landscape architecture.

Inside this macro-order of urban and landscape composition there are smaller elements and aesthetic details, in a manner similar to that of the aforementioned building: levelled columns, windows, parapets, sculptures, reliefs, sgraffito, etc. One could form an intellectual bridge here: the scale of landscape urbanism is the large-scale aesthetic grid, which forms the basis for the smaller, beautiful details and the human scale. Perhaps the structure of a city understood in such a manner could be helpful in our search for the paradigm of the modern city of the XXI century. Apart from questions regarding structure, the second most important factor for the idea of a good and beautiful modern city, in which landscape urbanism can prove helpful, is the matter of natural factors.

The idea of the reform of the industrial city, from the XVII century onwards, was, at its heart, an idea tied to both urban and landscape design. This idea was first put forward by Ledoux, then by the designers of Central Park, then the of the Garden City, which was perverted by the European pioneers of Modernism into the blight of the residential blocks, with F. L. Wright turning it into a landscape of chaos (*The Broad-acre City*). That, which the Modernism of old wrecked in the disciplines of urban and landscape design, the new Modernism should repair. Landscape urbanism is an excellent tool for this job. This is why it should become an outstanding field of research and academic teaching, so that it can become a key part of the work arsenal of the future members of the creative generation, aiding them in their intellectual, design and construction projects [13].

BIBLIOGRAPHY

- [1] Bess P. 2006. *Till we have built Jerusalem: architecture, urbanism and the sacred*. Wyd. I.S.I. Intercollegiate Studies Institute. Wilmington k/Filadelfii, 326 s.s.
- [2] Böhm A. 1994. *Architektura krajobrazu, jej początki i rozwój*. Wyd. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków, 160 s.s.
- [3] Böhm A. 2006. *Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu, o czynniku kompozycji*. Wyd. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków, 324 s.s.
- [4] *Designed Ecologies: The Landscape Architecture of Kongjian Yu*. Saunders, Red. William S. Wyd. Birkhäuser Verlag. Basel. 240 s.s.
- [5] Dietrich L. *60 innovators shaping our creative future*. 2009. Thames & Hudson Ltd. Londyn, s. 106. (całość 408 s.s.)

¹⁴ Resp.: "Back to the Sense of the City" - the topic of the 11th International Congress "V.C.T." Virtual City and Territory, Kraków 2016.

- [6] Giometti C. 2006. *Integrating Urbanisms: growing places between New Urbanism and Post Urbanism*, s. 269 – 275. W: *Getting real: design ethos now*. Red. Cheng, Renee; Tripeny, Patrick J. Wyd. Association of Collegiate Schools of Architecture. Waszyngton, 500 s.
- [7] Hadid Z. 2013. *One North Masterplan Thames Gateway. An urban plan in Beijing*. W: *Parametric urbanism as digital methodology*. Ed. Pinto – Vieira – Neto; s 124 – 136. internet http://cumincad.scix.net/data/works/att/ecaade2013r_010.content.pdf dostęp 2016_01_20
- [8] *Harvard University academic-programs* <http://www.gsd.harvard.edu/#/academic-programs/master-in-design-studies/urbanism-landscape-ecology/index.html> dostęp 2016_01_06
- [9] Herzog J.; de Meuron P. 2012. *Le Jardin*. Film dokumentalny. Planete +. Paris, 30 min. projekcja 2014_07_12
- [10] Jellicoe G.; Jellicoe S. 1995. *The Landscape of Man. Shaping the environment from the prehistory to the present day*. (wyd. 3). Wyd. Thames & Hudson Ltd. Londyn, 408 s.s.
- [11] Kelbaugh D. 2009. *Three Paradigms in Western Cities: New Urbanism, Everyday Urbanism, and Post- Urbanism*, s. 14.1. – 14.7. W: *Three Urbanisms and the Public Realm*. Wyd. University of Michigan. Ann Arbor, s.s.n.n.
- [12] Koolhaas R. 1998 (wyd. 2). *The Generic City*. Wyd. The Monacelli Press Inc. Nowy Jork. 18 s. internet <https://www.ntnu.no/wiki/download/attachments/32539747/Koolhaas.pdf> dostęp 2015_12_07
- [13] Kosiński W. 2014. *Human – values – beauty. City – architect – composition. Człowiek – wartości – piękno. Miasto – architekt – kompozycja*. Technical Transactions. Czasopismo Techniczne. Paper / Zeszyt 111. No / Nr 2 – A. Wyd. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków, s. 121 – 193. <http://suw.biblos.pk.edu.pl/resourceDetails&rlid=44470> dostęp 2015_07_01
- [14] Kosiński W. współpraca autorska: Kowalski, Przemysław; Zieliński, Miłosz. 2015. *Teoria i zasady projektowania architektury krajobrazu*. Wyd. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej. Kraków, 182 s.s.
- [15] Kotkin J. 2007. *An emerging Paradigm for the 21-st Century: opportunity Urbanism*. Wyd. Greater Houston Partnership. Houston, 84 s.s.
- [16] Lainton A. 2011. *Floor Area Ratio as the basis for City Centre Planning*. “Decisions” – Blog at Wordpress. <https://andrewlainton.wordpress.com/2011/07/11/floorspace-area-ratio/> 2015_12_17
- [17] *Landscape Urbanism* www.wikipedia/Landscape.Urbanism dostęp 2015_10_12
- [18] *Leuven University Syllabus*. https://onderwijsaanbod.kuleuven.be/syllabi/e/H02Q2AE.htm#activetab=doelstellingen_idp570000 dostęp 2016_01_03
- [19] Matecki J. *Co wy *** wiecie o Rosji*. 2015. Wyd. Trzecia Strona. Warszawa, 336 s.s.
- [20] Miessen, Marcus. 2013. *Koszmar partycypacji*. Wyd. Bęc Zmiana. Kraków. 304 s.s.
- [21] *MIT University Landscape Urbanism* <http://web.mit.edu/landscapeurbanism/> dostęp 2016_01_09
- [22] *Przestrzeń przyrodnicza i społeczna osiedli mieszkaniowych w XX i XXI wieku*. 2011. Red. Szulczewska Barbara; Giedych Renata. Wyd. SGGW. Warszawa, 140 s.s
- [23] Sadler S. 2013. *Paradigm shift in Architecture? Steve Jobs: Architect, Rem Koolhaas...* Places Journal. Nr 3. Wyd. The Design Observer Group. Nowy Jork, s. 1 – 21. <https://placesjournal.org/article/steve-jobs-architect/> dostęp 2015_10_17, także: <https://adonis49.wordpress.com/2013/03/30/paradigm-shift-in-architecture-or-expanded-job-definition-steve-jobs-architect?-rem-koolhaas/> dostęp 2015_10_17
- [24] *Schemat rozwoju przestrzennego Krakowa w perspektywie około 25 lat (od roku 1957)*. W: *Kraków – studia nad rozwojem miasta*. Red. Dąbrowski J. 1957. Wydawnictwo Literackie Kraków 444 s.s. <http://krakow.fotopolska.eu/86262,foto.html> dostęp 2016_01_31
- [25] Stangel M. 2013. *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*. Wyd. Wydawnictwo politechniki Śląskiej. Gliwice. 266 s.s.
- [26] *The AA Architectural Association School London* <http://landscapeurbanism.aaschool.ac.uk/> dostęp 2016_01_26
- [27] Turner T. 1996. *City as landscape. A postmodern view of design and planning*. Wyd. Taylor & Francis. Milton Park, 248 s.s.
- [28] *Urban Design Reader*. 2013. (Routledge Urban Reader Series).Wyd. 2. Editors: Larice M; Macdonald E. Wyd. Routledge. Nowy Jork, s. 361 – 372 (całość 660 s.s.)
- [29] Zachariasz A. 2004. *Architekt krajobrazu Frederick Law Olmsted senior oraz amerykańskie parki i systemy parków miejskich*. Teka Komisji Urbanistyki i Architektury Oddziału Polskiej

- Akademii Nauk w Krakowie. Tom 36. Red. Wojciech Kosiński. Wyd. Oddział Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Kraków, s. 161 – 182.
- [30] Zachariasz A. 2008. *Przestrzeń Pamięci Waszyngtońskiego Mallu*. Teza Komisji Urbanistyki i Architektury Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Tom 40. Red. Wojciech Kosiński. Wyd. Oddział Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Kraków, s. 153 – 165.
- [31] Zachariasz A. 2014. *Parks, green areas and landscape in a view of new concepts related to shaping structure and form of a city. Parki, tereny zieleni i krajobraz w świetle nowych koncepcji kształtowania struktury i formy miasta*. Technical Transactions / Czasopismo Techniczne. Zeszyt / Issue 2 – A. Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków, s. 327 – 359.
- [32] Zieliński M. 2014. *Wartości w przestrzeni – ujęcie architektoniczno-krajobrazowe*. Przestrzeń i Forma nr 22 zeszyt 2. Wyd. Z.U.T. Zachodniopomorski Uniwersytet Techniczny / Gdański Oddział P.A.N. Szczecin, s. 125 – 138. http://www.pif.zut.edu.pl/pif-22-2_pdf/D-03_PiF22-2_Zielinski.pdf dostęp 2015_12_02
- [33] *Zigzagline Red Ribbon* <http://www.turenscape.com/english/news/view.php?id=219> dostęp 2015_10_20
- [34] Zuziak Z. 2015. *Węzły miejskości i konstrukcje metropolitarne*. Referat naukowy i dyskusja. 7. 07. Kraków. Sekcja Urbanistyki i Planowania Przestrzennego; Komisja Urbanistyki i Architektury Oddziału PAN w Krakowie. Notatki w posiadaniu Wojciecha Kosińskiego.

O AUTORACH

Prof. zw. dr hab. inż. arch. Wojciech Kosiński zatrudniony w Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu, Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska. Kierownik Katedry Urbanistyki w Krakowskiej Akademii imienia Andrzeja Frycza Modrzewskiego” Założyciel, pracowni „Studio AS”. Członek Komitetu Architektury i Urbanistyki P.A.N. Prowadził wykłady i warsztaty w 15 krajach: Europy, Azji oraz obu Ameryk.

Dr inż. arch., arch. kraj. Miłosz Zieliński adiunkt w Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej. Członek Stowarzyszenia Polskich Architektów Krajobrazu. Laureat konkursów architektoniczno-krajobrazowych. Rozwijają zainteresowania tematami szeroko rozumianej kreacji w przestrzeniach publicznych, podstawami kulturowymi kształtowania krajobrazu oraz architekturą krajobrazu miasta.

ABOUT THE AUTHORS

Prof. zw. dr hab. inż. arch. Wojciech Kosiński, works at the Landscape Architecture Design Laboratory of the Institute of Landscape Architecture at the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology. He is the head of the Chair of Urban Design at the Andrzej Frycz Modrzewski Krakow Academy. He is the founder, of the "Studio AS" company. a member of the Architecture and Urban Design Committee of the Polish Academy of Sciences. He gave lectures and organized workshops in 15 countries, located in Europe, Asia and the Americas.

Kontakt | Contact: wkosinski@poczta.onet.pl; tel. +48/511-906-665

Dr inż. arch., landscape architect Miłosz Zieliński, holds the post of adjunct at the Landscape Architecture Design Laboratory of the Institute of Landscape Architecture at the Faculty of Architecture of the Cracow University of Technology. He is the winner of numerous architectural and landscape design competitions. He is interested in topics related to the broadly understood artistic creation in the scope of public spaces, the cultural basis of landscape design and the architecture of the cityscape.

Kontakt | Contact: mzielinski@pk.edu.pl